

DET EKUMENISKA KVINNOÅRTIONDET
"KYRKOR I SOLIDARITET MED KVINNOR"
(1988-1998)

R A P P O R T

från besöken under mittperioden
1994-1996

Kyrkornas Världsråd, Unit III,
Nairobi, Kenya 13-19 januari 1997
Översättning: Ragnhild Greek

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Kvinnor på vandring	4
2. Levande brev	10
3. Vad besöksgrupperna upptäckte:	
a) "Livet i trädgården"	12
- Kvinnor är kyrkans stöttepelare	12
- Kvinnor beslutar uthärda	14
- Kvinnor bildar nätverk med utomkyrkliga grupper	16
b) "Stenarna"	17
- Det globala sammanhanget	18
- Våld mot kvinnor	19
- former av våld	19
- kultur och våld	21
- kyrkorna och våldet	22
- kvinnors tystnad	24
- tecken på hopp	25
- Rasism mot kvinnor	26
- Ekonomisk orättvisa	29
- Hinder för deltagande	31
- Familjens roll	35
- Förtryckande teologi, bibeltolkningar	37
- Attityder till sexualitet	39
- Evangeliet och kulturen	40
- Solidaritet och klyftor mellan kvinnor	42
4. Effekten av kvinnoårtiondet och gruppernas besök	44
5. Möjligheter och utmaningar	48
a) För kyrkorna	49
b) För Kyrkornas världsråd	51

*Detta är en rapport från våra besök
hos många kyrkor runt om i världen.
Vårt syfte var att stärka och bekräfta kvinnor,
samt att uppmana kyrkorna att
visa dem solidaritet.*

*Och överallt dit vi kom,
mötte vi kvinnor på sina egna vägar,
berättande för världen
om en bortvält sten.*

1. *KVINNOR PÅ VANDRING*

I gryningen

vandrade de sorgset
med doftande örter i korgen
I sin sorg
tvingade de sig ändå till handling
Med aloe och myrra och balsam
vandrade de rakt in i den förlamande verkligheten
ensamma i sin sorg
tillsammans på vägen

VI SOM ÄR DE LEVANDE BREVEN TILL KYRKORNA
MÖTTE DEM PÅ VÅR FÄRD
KVINNOR I STÄDER OCH BYAR
I KÖK OCH I FÖRSAMLINGSHEM
SOM BÄR SORG I SINA HJÄRTAN
MEN DOFTEN AV LIV I SINA KORGAR
SOM OROAS, TJÄNAR OCH HAR OMSORG
VAR DE ÄN ÄR
OCH LIKVÄL GÅR FRAMÅT
OCH MÖTER VARANDRA
PÅ VÄG TILL UPPSTÅNDELSENS TRÄDGÅRD
KVINNOR SOM TROTS ALLT
VAKNAR UPP I GRYNINGEN
MEDAN DET ÄNNU ÄR MÖRKT
OCH TVINGAR SIG FRAM TILL LIVET

Men stenen

den väldiga stenen
som skiljer kvinnorna från den de älskar
som hindrar dem från det de vill göra,
vad de känner är nödvändigt och självklart
... men doften från örterna är stark
och viljan att förvandla känslorna till handling
leder dem fram.

Och stenen

upptog deras tankar
Den växte sig allt större
och oron nästan dränkte deras mod
Vi är alltför svaga,
vi är alltför få ...
Ett drag av hjälplöshet och maktlöshet
förtog nästan örternas doft
och formade en smygande övertygelse:
Gick vi hit förgäves?
Måste vi kasta bort våra dyrbara örter?
Är det inte bättre
att ge upp och försöka glömma ...

VI MÖTTE DEM PÅ VÅR FÄRD

KVINNOR PÅ MÖTEN OCH KONFERENSER
KVINNOR PÅ KONTOR ELLER BAKGÅRDAR
VARS ENTUSIASM HADE SINAT, DERAS ENGAGEMANG HADE DÖDATS
DE SÅG STENEN
BARA STENEN
OCH VÄNDE OM
NÅGRA MED BLÖDANDE HÄNDER
- STENEN VAR ALLTFÖR TUNG
ORUBBLIG, ALLTFÖR HÅRD

Morgonen gryr i trädgården
strålarna från solen som går upp
lyser över påskliljor, krokus och jasmin,
liv som lyser i alla färger
och skönheten snuddar vid sorgen
Det nya som börjar smeker sorgen
De dröjande stegen och tystnaden
förvandlas sakta till rop av lycka och glädje
Kom och se!
Se allt som blommar!

VI SÅG MÅNGA HOPPFULLA TECKEN PÅ VÅR FÄRD
NYA FÖRSÖK, FÖRNYELSE, FÖRVANDLING
VI FANN
KYRKOR OCH SAMFUND, KLOSTER OCH TEOLOGISKA SKOLOR
KRISTNA RÅD OCH SYNODER,
DÄR TROHET MOT EVANGELIUM HADE BLOTTAT SMÄRTOR
MEN OCKSÅ LYFT FRAM DOLDA TALANGER
OCH DÄR TROHET MOT TRADITIONEN HADE ÖPPNAT GLÖMDA DÖRRAR
FÖR KVINNOR.
VI STYRKTES AV MÅNGA TJÄNSTER SOM KVINNOR HADE
VÄL RESPEKTERADE
OCH BEUNDRADE KRAFTEN OCH GÅVORNA HOS KVINNORNA I
KLOSTREN

VI MÖTTE KVINNOR OCH MÄN
I SOPPKÖK, SLUMKVARTER
OCH FLYKTINGLÄGER
RÅDGIVNINGSCENTRA
DÄR MAN LÄRT SIG ATT STAVA TILL
ORDET SOLIDARITET

Och stenen vältes bort
och krokusen blommade
och dagen doftade av glädje och hopp.
Med korgarna i handen och glädje i hjärtat sprang kvinnorna
hela vägen tillbaka

- de hade så mycket att säga, så mycket att berätta -
det som förändrar liv måste spridas, berättas, firas!
De rusade uppför trapporna till
rummet på övre våningen
ivriga att andlöst dela allt, allt vad de sett och hört
med lärjungarna som samlats
bakom låsta dörrar

och nu öppnar dörren. tveksamt,
de visste ju inte vad som hänt, vad som hände -
och sade
"Fåfängt tal! Vi tror er inte"

En chock.
Inte bara fysisk andlöshet nu. Kvinnorna kunde inte förstå
att männen inte trodde det som var så verkligt, så sant.
Tårarna av sorg förvandlades
till förkastelsens tårar, och besvikelsens.

VI MÖTTE DEM PÅ VÅR FÄRD
KVINNOR I SINA FÖRENINGAR OCH KLUBBAR
BÖNEGRUPPER OCH TEOLOGISKA SKOLOR
I FÖRSAMLINGSRÅD OCH KORRIDORER
KVINNOR SOM BÄR DJUPA SÅR I SITT INRE
SOM HAR BLIVIT UPPMANADE AV KYRKOLEDARE
ATT INTE VARA EMOTIONELLA,
"DU ÖVERDRIVER", "DU ÄR OMÖJLIG"
KVINNOR SOM DÖLJER SIN BEGÅVNING
DÄRFÖR ATT KYRKOHERARKIER SÄGER DEM
ATT DE INTE DUGER
INTE HAR TILLRÄCKLIG KUNSKAP
INTE ÄR TEOLOGISKT KORREKTA
OCH INTE FÖRSTÅR SÅ BRA
KVINNOR SOM FÖRLORAT EN DEL AV SIG SJÄLVA
NÄR EN PRÄSTMAN HAR SAGT
"VAD DU SÅG
ÄR INTE SANT
VAD DU KÄNNER
ÄR INTE RÄTT"
KVINNOR SOM VISSNAT
DÄRFÖR ATT INGEN TROR PÅ DERAS ORD
OM VAD SOM HÄNT DEM

Men Petrus stod upp
och lämnade rummet
Tänk om kvinnorna ändå hade rätt?
Tro och tvivel
hopp och förtvivlan
viljan att veta, förvirring,
nyfikenhet-

allt blandades samman -

i själen en svartsjuka som gnager och tär:
om nu kvinnorna har rätt
varför var inte jag där också
som ett första vittne?

Han kommer till trädgården,
och ser.

Han kan känna och förstå
vad kvinnorna ville säga honom.
Med egna ögon ser han graven-
stenen är verkligen borta
Han känner blommornas doft
som löften om att allt blir nytt
och ser påskliljor blomma -

Han vet att det som var förlorat
har återfunnits
och ser att inget längre är som förut,
inga stigar längre, men hela ängen öppen,
inga låsta dörrar, bara öppna rum.
Det finns inget slut, bara evigt liv.

VI MÖTTE MÄNNEN PÅ VÅR FÄRD
SOM VILLE SE
VAD VI KVINNOR HAR SETT
OCH DELADE VÅR GLÄDJE ÖVER DET
SOM INTE FRUKTADE VÅRA TÅRAR
SOM INTE BLEV DEFENSIVA
NÄR VI FANN VÅR STYRKA
OCH BÖRJADE BLOMMA

VI FANN MÄN
I RUMMEN HÖGST UPP
SOM HUNGRADE OCH TÖRSTADE EFTER
LIVETS VÄLDOFT
SOM GICK UT PÅ ÄNGEN
OCH FÖRUNDRADES ÖVER VAD DE SÅG
VI MÖTTE MÄN MED FRÅGOR
I STÄLLET FÖR SVAR
SOM KUNDE LYSSNA
INNAN DE
BÖRJADE UNDERVISA
OCH TOG RISKEN ATT TRO
ATT ALLT VAR SANT

I trädgården den första påskmorgonen
såg Maria Jesus.
Som alltid full av omsorg
frågade han stilla
"Kvinna varför gråter du?"

Tidigt på morgonen
mötte hon Gud
vars första fråga efter uppståndelsen

riktades till en kvinna
som grät.

I kristenhetens allra innersta, mest intensiva ögonblick -
i uppståndelsens första timmar -
finns rum för en fråga,
uppmärksamhet och intresse riktat
till en kvinna
som gråter!

VI MÖTTE DEM PÅ VÅR FÄRD
ORÄKNELIGA KVINNOR SOM GRÄT
UTAN ATT NÅGON FRÅGADE VARFÖR
INTE ENS KYRKOR
SOM LOVAT ATT FÖLJA JESUS

VI MÖTTE DESSA KVINNOR
I KYRKORS KONTOR OCH I ENKLA SKJUL
I KRISTNA HEM OCH KYRKLIGA MÖTEN
KVINNOR VARS SMÄRTA ÄR DOLD
MEN VERKLIG
OSYNLIGA, BORTGLÖMDA, IGNORERADE
KVINNOR SOM ÖVERLEVDE
OCH DE SOM ENDAST ÄR OFFER

KVINNOR
VILKAS SÅR FÖRORSAKATS AV EN MAN I DERAS KYRKA
OCH VILKAS LIDANDE
RÄTTFÄRDIGAS AV DERAS LOJALITET MOT KYRKAN
OCH VARS LÄPPAR ÄR TILLSLUTNA
PÅ INRÅDAN AV EN PRÄST

VI MÖTTE DESSA KVINNOR
I VARJE LAND OCH I VARJE KYRKA
VI FÖRSTOD ATT
VÅLD MOT KVINNOR
FINNS MITT IBLAND OSS

I trädgården
börjar de minnas, Maria, Salome och Joanna,
Petrus och de andra -
de minns och de vet
att de måste lämna trädgården

Vi kan inte tillbe en tom grav
Den uppståndne är redan på väg
till Galiléen
han väntar på oss med ett löfte,
han kallar oss att gå ...

VI MÖTTE DEM PÅ VÄGEN
KVINNOR OCH MÄN
SOM VET
DET ÄR DAGS ATT GÅ VIDARE
MED KORGAR FYLLDA AV PÅSKLILJOR OCH KROKUS
MED HJÄRTAN FYLLDA AV LIVSLUST OCH NYA VISIONER
SOM SJUNGER SÅNGERNA TILL LIVET
OCH MINNS DEM SOM GÅTT FÖRE OSS
LOVPRISAR DEM SOM GÅR MED OSS
VÄLSIGNAR DEM SOM KOMMER EFTER OSS
OCH TALAR
OM OCH OM IGEN
OM EN STEN SOM ÄR BORTVÄLT □

Irja Askola

Irja Askola från Finland är präst i den lutherska kyrkan. Hon arbetar som sekreterare i CEC, Conference of European Churches, i Genève för mellankyrklig samverkan, och för det ekumeniska kvinnoårstiondet.

Irja var medlem i "läsegruppen", som redigerade grupprapporterna från varje besök, och sammanställde två mellantidsrapporter. Hon deltog i gruppens sista möte i november 1996, då vår uppgift var att framställa slutrapporten från samtliga besök. Under mötet reflekterade vi över berättelsen om den bortvälta stenen. Temat var det som inspirerade igångsättandet av dekaden "Kyrkor i solidaritet med kvinnor" 1988, och har varit en beståndsdel av processen alltsedan dess. Reflektionerna inspirerade Irja att skriva denna dikt.

2. LEVANDE BREV

Berättelsen börjar en tidig påskmorgon när kvinnorna gjort sig klara att utföra de handlingar som fordrades av dem när någon var död. De hade gjort i ordning örter och kryddor, och hade gett sig av, väl medvetna om den tunga stenen.

Kvinnorna visste mycket väl att problemet med den tunga stenen väntade dem. Men de gick ändå iväg fyllda av hopp, redo att kämpa för livet, inspirerade av övertygelsen om gemenskapen i tron □ en kyrka som är inklusiv, trofast, profetisk, och välkomnande.

Det är berättelsen om en färd som upprepats många gånger sedan den första påskmorgonen. Om och om igen har kvinnor påbörjat vandringen på vägen mot döden, stenen, och uppståndelsen.

I vårt eget århundrade utmanade kvinnor männen i kyrkorna redan på ett tidigt stadium. De krävde att få närvara, och att vara delaktiga. Vid Kyrkornas Världsråds första generalförsamling 1948 presenterades en banbrytande rapport om kvinnors roll och status i kyrkan. Vid konsultationen i Berlin 1974 för kristna i hela världen, initierat av Kyrkornas Världsråd, utmanades rörelsen *Faith and Order* av kvinnorna att medverka tillsammans med dem i studien om kvinnor och män i kyrkan, samt att engagera lokala grupper i diskussionerna. Även kristna kvinnors deltagande i konferenserna under FNs kvinnoårtionde i Köpenhamn 1975 och Nairobi 1985 var milstolpar på färden.

Två år efter det att FNs kvinnoårtionde avslutats, under påsken 1988, lanserades det ekumeniska kvinnoårtiondet **Kyrkor i solidaritet med kvinnor**. Dess syfte var att stärka kvinnor i kyrkan, ge dem mod att utmana förtryckande strukturer i kyrka och samhälle, samt att ge nytt ljus åt kvinnors erfarenheter och tolkningar av betydelsefulla frågor inom kyrkan. Kvinnorna har vetat att de skulle träffa på många tunga stenar. Ändå har de hållit fast vid tron att morgondagen kommer att bli bättre.

Det ekumeniska årtiondet började i stor entusiasm. Åtskilliga händelser inom kyrkorna gav bränsle till nytt hopp. Till exempel

- i **Afrika** lanserades årtiondet med stora nationella och regionala möten i mer än ett dussin länder. Några var kvinnomöten, andra blandade, och omfattade processioner, seminarier, föredrag och arbetsgrupper. Statsöverhuvuden och kyrkliga dignitärer deltog i många av dessa möten och samlingar, som erhöll mycket uppmärksamhet i medierna.
- i **Asien** lanserades årtiondet bland annat med påskmorgongudstjänster i Pakistan och Filippinerna.
- i **Europa** började också de flesta presentationer av årtiondet med gudstjänster. I Storbritannien samlades till exempel 500 personer till en gudstjänst som planerats av arbetsgruppen Kvinnor och teologi vid Westminster Abbey. Metodistkyrkan hade kvinnliga predikanter vid samtliga påskgudstjänster, och kvinnliga pilgrimsvandringar ägde rum inom andra delar av brittiska öarna.

- i **Latinamerika** startade livaktiga grupper i ett flertal länder. I Costa Rica samlades 160 kvinnor från 11 olika trossamfund för att lansera årtiondet - 12 manliga präster passade barnen och skaffade fram förfriskningar till kvinnorna som hade rest långt för att planera den gemensamma gudstjänsten i en metodistkyrka.

- i **Mellanöstern, på Kreta** 1990 möttes **ortodoxa kvinnor** från 15 länder, Asien, Australien, Afrika, östra och västra Europa, samt Nordamerika för att fira årtiondet.

- i **USA** konstituerades en kommitté bestående av programplanerare från 10 större trossamfund och kristna råd för att samordna och framställa en övergripande plan för årtiondet, med utrymme för individuella kyrkor att lägga till sina egna planeringar.

Men tyvärr omvandlades snart den första entusiasmen gradvis till besvikelser. Vad kvinnorna började inse var att årtiondet för **kyrkors solidaritet med kvinnor** handlade om ett årtionde av kvinnors solidaritet med varandra, och som alltid, om **kvinnors solidaritet med kyrkor**.

Med denna insikt som underlag föreslog de kvinnor från olika regioner som samlats till möte i Genève 1992, att den senare halvan av årtiondet skulle bollas tillbaka till kyrkorna. Ett sätt att göra detta, sade man, var att sända ut besöksgrupper till var och en av Kyrkornas Världsråds medlemskyrkor.

Aposteln Paulus skrev till församlingen i Korint: " ... ni är brev från Kristus, skrivna, inte med bläck utan med den levande Gudens Ande, inte på tavlor av sten, utan i era hjärtan, på tavlor av kött och blod." (2 Kor 3:2) De som skulle komma att delta i besöken till medlemskyrkorna var de "levande breven" från kyrkorna till varandra.

Varje besöksgrupp omfattade fyra personer, vanligen två kvinnor och två män, plus en medlem av Kyrkornas Världsråds kansli. Minst en person i gruppen kom från det land eller den region som besöktes.

Rekryteringen till gruppen av "levande brev" gjordes på basis av den potentiella gruppmedlemmens engagemang för den ekumeniska rörelsen och kvinnoårtiondet, och uppmärksamhet på sociala, ekonomiska, politiska, kulturella och ecklesiastiska skillnader mellan medlemskyrkorna. Uppgiften bestod i att både visa och uppmuntra solidaritet, samt att utmana kyrkorna att gå vidare i sina engagemang.

De som inbjudits att tjäna som "levande brev" besökte kyrkor, lokala årtiondegrupper och övriga kvinnoorganisationer, nationella ekumeniska organ, samt eventuellt andra lokala grupper. Dagordningen var varierad allt efter sammanhanget, men omfattade alltid fyra prioriterade ämnen:

- våld mot kvinnor i alla dess former
- kvinnors skapande och jämlika deltagande i kyrkans liv
- den globala ekonomiska krisen och särskilt dess effekt på kvinnor
- rasism och främlingsfientlighet och särskilt dess effekt på kvinnor

De "levande brevens" program var avslutat i oktober 1996. Då hade mer än 200 personer som ingick i någon av 75 olika besöksgrupper från varje region och varje kristen sammanslutning som relaterade till Kyrkornas Världsråd, besökt 330 kyrkor, 68 nationella kyrkoråd, och uppskattningsvis 650 kvinnogrupper eller organisationer.

De enda länder som inte besöktes (av en mängd olika skäl) var Kina, Liberia, Rwanda, Burundi, ex-Jugoslavien, Ukraina och Singapore, liksom även några kyrkor i Indonesien, Costa Rica och Mexiko. Några få kyrkor avböjde besök. Åtminstone två tredjedelar av kyrkorna erbjöd mycket generös gästfrihet.

Varje besöksgrupp skrev en egen rapport om sina erfarenheter. Dessa vidarebefordrades till medlemskyrkorna av generalsekreteraren för Kyrkornas Världsråd. En mindre grupp av dem som var djupt involverade i kvinnoårstiondet med kunskap och erfarenhet, och i gruppernas besök, läste samtliga rapporter och analyserade dem. Denna "läsegrupp" sammanställde två interimrapporter i sammandrag, samt är ansvarig för denna slutrapport.

3. VAD BESÖKSGRUPPERNA UPPTÄCKTE

A) "LIVET I TRÄDGÅRDEN"

Kvinnorna är kyrkans stöttepelare

Kristna kvinnor över hela världen vittnar inför Gudsbilden inom sig. Hoppet om förnyelse för kyrkan och samhälle vilar i detta vittnesbörd. Överallt dit vi kom som "levande brev" till kyrkorna slogs vi av kvinnors starka engagemang i kyrkans arbete, och av deras djupa kärlek till kyrkan. Över hela världen är det kvinnor som bär upp kyrkan.

Kvinnor är aktiva, starka, och redo att utföra kyrkans uppdrag. Men lika uppenbart var emellertid det faktum att åtskilliga kyrkor fullständigt missade att ta emot och använda kvinnornas begåvning och de utmaningar som kom från dem, att låta kvinnor delta inom de viktigaste områdena.

Kvinnor är i majoritet inom de flesta församlingar och deltar aktivt i kyrkans andliga och liturgiska liv. De är aktiva inom ett brett spektrum av lekmanaktiviteter, diakoni, insamlingar, undervisning och själavård på församlingsnivå. Av dessa engagemang får de styrka och bekräftelse, trots att deras insatser inte alltid uppmärksammas och de inte erbjuds ledarfunktioner inom sina områden.

Diakonin erbjuder goda tillfällen till värdefullt deltagande i kyrkans liv, och även tillträde till ekumenik. Traditionella kvinnojobb, som att städa och pryda kyrkan, samla in pengar till aktiviteter inom församlingen, och sköta församlingens sociala liv, är belöningar i sig själva. Vi upptäckte, särskilt inom landsbygdsförsamlingar, att det huvudsakligen var kvinnor som var aktiva. Utan dem skulle församlinglivet avstanna. Klosterliv, medlemsskap i kvinnliga kommuniteter eller i kvinnliga arbetsgrupper, erbjuder kvinnor verkligt ansvarsfulla poster inom kyrkan.

Vi mötte också kvinnor - feministteologer och lekmän (kvinnor) - som är beredda att anta nya roller inom kyrkan. De är beslutna att ta konsekvenserna av sin övertygelse, att synliggöra det befriande drag som deras tro innebär. De när en vision av kyrkan som en gemenskap av kvinnor och män, som lyssnar till hopp och drömmar och besvikelser, det som utgör drivkraft till befrielse.

Några har inte kunnat finna någon plattform i kyrkan för sina andliga frågor. Deras starkt kända besvikelse har då lett till att de startat alternativa rörelser inom kyrkan, nya vägar att vara kyrka, att uttrycka sin andlighet. Snarare än att dessa kvinnor har lämnat kyrkan, kan man säga att den hierarkiska kyrkan har lämnat dem. Som en kvinna sade: "Ibland måste man lämna kyrkan för att kunna gå tillbaka till kyrkan." Kvinnokyrkan är en sådan kyrka, med ett klart kvinnoperspektiv och stöd för kvinnors gemenskap.

Vi är medvetna om att en skillnad ibland görs mellan "kvinnor i kyrkan" och kvinnor utanför. Alternativa rörelser frammanar ibland fientlighet och fruktan att dessa skall hindra erforderliga förändringar inom den institutionaliserade kyrkan. Trots dessa farhågor skulle vi vilja säga att det inte verkar vara så. Rörelserna är i stället tecken på hopp.

"Vi observerade i några kyrkor att kvinnoarbetet var centrerat kring bibelstudier, körrepetitioner, laga mat till gäster, sömnad och broderi. Andra kyrkliga kvinnoföreningar är aktiva inom sociala områden, hälsofrågor, freds- och rättvisefrågor, frågan om kvinnliga präster, och ledarutbildning." (Kamerun)

"... kvinnor på gräsrotsnivå har bildat sina egna grupper, där de följer sina egna program. Programmen har inte så mycket direkt med kvinnoårstiondet att göra, men kvinnorna känner ändå att de räknas med i något sammanhang. (...) I en av grupperna omfattar verksamheten skydd som erbjuds åt utstötta kvinnor, och att man sköter en cirkulerande stipendiefond för unga kvinnor på olika stadier av sin utbildning. En annan kyrklig kvinnogrupp arrangerar årliga ledarkurser. Vi hörde många sådana berättelser om hur kvinnor hjälper och bekräftar varandra ... och denna solidaritet betyder mycket för dem." (Malaysia)

"Slående är en påfallande stark inre frihet och självkänsla hos systrarna. Det är förmodligen hemligheten med deras till synes oändliga kapacitet för självutgivande, kärleksfull omvårdnad och böneliv." (Ryssland)

"En kvinna berättade från ett samtal med en man efter det han lämnat årtiondekommittén i hennes kyrka. Han sade att metoderna för diskussionerna och beslutsfattande hade varit mycket frustrerande för honom. Andra kvinnor bekräftade att män ofta tycker illa om de mer cirkelformade konsensusmodeller som är vanliga när kvinnogrupper sammanträder. Män tycks oftast använda sig av den hierarkiska modellen där kedjan av kommandon löper smidigt och besluten fattas snabbare. Män som är lyhörda för kvinnofrågor, tycks också ha större intresse för globala frågor. 'Engagemanget kommer när en man förstår att detta (kvinnoårstiondet) har med hans egen befrielse att göra.' " (Kanada)

"Vi har förstått varför många kvinnor har valt att lämna den institutionella kyrkan för att vara kyrka någon annanstans och på annat sätt, få näring genom nätverk, konferenser, seminarier, tidskrifter och gemensamma aktiviteter. Vi har också förstått att de kommer att förbli misstänksamma och skeptiska mot kyrkan för all tid." (Australien)

"Kvinnor får lätt känslan att det enda sättet de kan 'lämna barnkammaren' och bli tagna

på allvar är att agera oberoende av den etablerade kyrkan. Men det är genom att konkret och jämlikt respektera och värdera (även finansiellt) samtliga församlingsmedlemmars olika gåvor som vi förnyar kyrkan, och inte genom vackra ord om en gemenskap av kvinnor och män." (Schweiz)

"Det förefaller oresonabelt att helt införliva kvinnokyrkorna i den existerande kyrkostrukturen, på grund av deras ekumeniska karaktär. Ett sådant drag skulle kunna dämpa den anda av förnyelse som finns i själva kärnan av erfarenheten. Det verkar också mindre troligt att kvinnokyrkorna skulle kunna institutionaliseras i egen kraft, eftersom detta inte är målsättning för några av medlemmarna ... Man kan föreställa sig att flera kvinnor återvänder berikade för att på sitt eget sätt finna en plats igen, antingen som individer eller som grupp." (Schweiz)

Kvinnor beslutar uthärda

Vi inspirerades genom hela resan av bevis på kvinnors tålamod och beslut att uthärda förtryck. Vi mötte kvinnor i kyrkan som arbetar i sina lokala och nationella sammanhang för att vältta undan stenar av våld, rasism, ekonomisk orättvisa och utstötning. Det handlar om kvinnor med start livskraft, som kämpar för livet, som arbetar för sociala och politiska förändringar, som står emot dödens krafter.

Vi var privilegierade som fick höra och se åtskilliga exempel på modiga ansträngningar från kvinnor att visa solidaritet med varandra och med andra människor. Bland sådana exempel kan nämnas:

- försök att **vara** den kyrkan som beskrivs ovan
- kvinnor som driver kriscentra för våldtäktsoffer och offer för andra typer av våld
- nationella och regionala studiegrupper för feministteologer
- bibelstudiegrupper för kvinnor
- kvinnor som driver kreditkooperativ och cirkulerande kreditfonder, samt olika sorters inkomstgenererande företag
- kvinnor som organiserar soppkök och andra slags utskänkningsställen, alfabetiseringsprogram samt yrkesutbildningar
- kvinnor som arbetar med flyktingar, invandrare och dem som är flyktingar i sitt eget land
- kvinnliga präster, kvinnor inom lekmannaorganisationer, kvinnoprästföreningar och kvinnor som antagit olika former av ledarskap
- kvinnor som brutit tystnaden och talar ut, startar kampanjer mot våld och skadliga kulturtraditioner och
- kvinnor som har burit kvinnoårtiondet ibland **trots** kyrkan

"Det är en församling med en kvinnlig ledare. (...) Församlingen är en av dessa som startats av en kvinna som insåg nödvändigheten att arbeta med de fattiga, och som fortsätter att driva ett daghem och utbildningsprogram för barn och vuxna i samhället. (...) Det är en levande och profetisk församling. Men det är smärtsamt att veta att pastorn i denna kyrka inte är vigd till sitt ämbetet. Hon representerar de starka rösterna hos dem som kämpat i 62 år för rätten för kvinnor att vigas till präster i Korea." (Sydkorea)

"... en liten grupp av kvinnliga teologer, studenter och hustrur till studenter ... berättade om sin kamp, sin besvikelse över att inte accepteras och smärtan att inte tillåtas bli vigda till den tjänst som de känner sig kallade till. Vi insåg att det som för oss såg ut som något kyrkan hade uppnått - att kvinnor fick lov att komma in på

fakulteten - i själva verket var en seger som vunnits efter en lång kamp." (Madagaskar)

" ... på väg att bli Portugals andra kvinnliga präst. Hon förkroppsligar två drag som ofta är föremål för diskriminering: hennes hudfärg, och det faktum att hon är kvinna. Hon leder en församling där invånarna är portugiser, afrikaner och zigenare, och försöker nå alla på lika villkor. Hon börjar se frukten av sitt arbete nu då några zigenarungdomar har börjat närma sig kyrkan. Hon arbetar också bland gatubarn. I början hade hon svårt att bli accepterad av både kvinnor och män, men nu säger kvinnorna att det är bra för dem med en kvinnlig präst. Männen har också kommit över de första hindren och börjar liksom kvinnorna dra nytta av den pastorala omvårdnaden." (Portugal)

"De kvinnliga studenterna som vi talade med var alla mycket intresserade av feministteologi och studier av sociala könsroller - genderstudier. De tillhörde en liten grupp av studerande som sparar pengar för att kunna inbjuda en årlig gästföreläsare som föreläser över någon feministisk aspekt. Ämnena är inte upptagna på kursplanen, och kursledningen uppger att sådana ämnen inte kan ersätta dem som finns, och att komplettera med dem utanför kursplanen skulle vara att överlasta den.

Samtliga kvinnor talade om hur svårt det är att ändra strukturer, och sade att männen ofta kände sig anklagade, defensiva, undfallande - eller macho. Det fanns män som bevistade föreläsningarna om feminism eller gender, men de hade en tendens att dra sig tillbaka när innehållet blev alltför hotande." (Schweiz)

"Kyrkans kvinnokommission har av biskopen getts uppdraget att leda kvinnors inlemmande i samtliga kyrkans program. Kommissionen bidrager med ledare för kvinnoårtiondet. och ger rådgivning i ämnen som rör samtliga kyrkans ämbeten. Kommissionen initierar pilotprogram, som till exempel hur man kan bemöta prästförakt, eller seminarier om sexuella trakasserier. Dessa följs upp av tillämpliga avdelningar inom kyrkan för åtgärder. Kommissionen lyfte fram idén om 'den röda tråden':, en garnända som bärs om handleden eller kraguppslaget, och är en demonstration mot våld mot kvinnor. För närvarande arbetar kommissionen med en betydligt stramare budget än under 1988 ... " (USA)

" ... en seriös grupp som arbetar med rättvisefrågor, och med kvinnors lika deltagande på alla kyrkans nivåer. Tidskriftens redaktör har hjälpt till med produktionen av en video om kvinnoårtiondet (med 'nollbudget'), som har använts mycket. (...) De starkaste stödgrupperna för kvinnoårtiondet har varit kvinnorna i kyrkan och kvinnokommissionen, snarare än kyrkan själv. Resurser hade utlovats, men betalades inte ut, och måste slutligen tas ur kvinnokommissionens budget." (USA)

"Centret (...) realiserar kvinnoårtondets idé: det omfattar integrering av invandrare, och omsorg om äldre. Det är huvudsakligen marockanska kvinnor som kommer till centret. De utbildas i språk, sömnad, matlagning, bilkörning. På grund av sitt läge underlättar centret integrering och fredlig samlevnad mellan belgare och invandrade familjer." (Belgien)

"I detta protestantiska centrum för social samvaro mötte besöksgruppen kvinnor som var verksamma som teologer, diakonissor, evangelister, inom kyrkliga styrelser, eller bara som församlingsmedlemmar. (...) Fem kyrkor stöder centret finansiellt. Det är en öppen plats dit folk kommer för hjälp, för ett mål mat, kläder ... och också bildar grupper för självhjälp. Hit kommer både invandrare och belgare." (Belgien)

"Arbetet som kyrkans kvinnoförening utför, är beundransvärt och ett fint exempel på hur kristna kvinnor bryr sig om varandra. Vi såg faktiskt en tendens hos de officiella kvinnoorganisationerna att överlämna sitt sociala engagemang till kyrkans kvinnoförening, som de understöder och finansierar, medan de fortsätter inom andra områden av mer traditionell verksamhet." (Sydkorea)

Kvinnor bildar nätverk med utomkyrkliga grupper

En majoritet av de hundratals kvinnor vi mötte är också verksamma i världen utanför kyrkan. Många samarbetar med medlemmar i helt sekulära grupper. De utmanar kyrkan i de sociala och politiska aktivistgrupper som är en del av den större kvinnorörelsen. Kristna kvinnor bekräftar evangeliets befriande kraft genom sitt engagemang i sekulära grupper. De vittnar om en kyrkan som är närvarande där människor kämpar.

Deras bidrag till samhället och till den övergripande kvinnorörelsen är mångfaldigt, men inte möjligt att göra rättvisa för här, då det ligger utanför syftet med denna rapport.

Vi noterar emellertid att detta är en tvåvägsprocess: Kristna kvinnor bidrager med erfarenheter till den sekulära kvinnorörelsen men får också inspiration från den. Denna inspiration märktes tydligt vid FNs stora kvinnokonferens i Beijing 1995. Också vid våra besök har vi fått en stark känsla av att det ekumeniska kvinnoårtondet i solidaritet med kvinnor är något som tillhör oss alla i hela världen.

"Mötena med åtskilliga kvinnor och kvinnoorganisationer både inom och utom kyrkan som har påbörjat processen att ta sig an problemen, gjorde starkt intryck på besöksgruppen. Organisationerna har medvetandegjort och stärkt kvinnor, och både kristna och muslimska kvinnor har demonstrerat på gatorna i protest mot de lagar som diskriminerar kvinnor." (Pakistan)

"Tusentals kvinnor marscherade och samlades sedan för att fira Internationella kvinnodagen. På en plats marscherade hundratals kvinnor som kom från samhällets alla områden för att tvinga regeringen att stoppa prishöjningar på dagligvaror och elektricitet, och för att protestera mot våld mot kvinnor genom att stödja en antivåldtäktsresolution. Kristna kvinnor var väl representerade." (Filippinerna)

"Gabriella är en utomkyrklig feministisk paraplyorganisation som verkar för kvinnors rätt, och har ett flertal kristna feministgrupper som medlemmar, eller som samverkanspartner. Vi upplevde Gabriella som en oas i öknen - en modig grupp kvinnor som gick sin väg fram utan fruktan, ett tecken på hopp för framtiden. Deras feministiska analys var vetenskapligt högtstående och mycket genomgripande. De rör sig över

områden som kvinnors reproduktiva rättigheter, våld, och feministisk andlighet. Ett brett spektrum av samhället är representerat i denna paraplyorganisation. De har samverkat med det nationella kristna rådet inom områden som sexhandeln, och mänskliga rättigheter för kvinnor. De beskriver sin andlighet som mycket praktisk och vardagsnära, och sätter därmed de dagliga och 'värdsliga' bestyren i ett andligt fokus. De tar avstånd från (några kyrkors) hierarkiska andlighet. Dessa kyrkor är misstänksamma mot Gabriellas feminism och 'vänsterbetonade' analys." (Filippinerna)

B. "STENARNA"

Som "levande brev" stötte vi på tre områden där kvinnor var särskilt drabbade: våld, även inom kyrkans och familjens 'trygga sköte', inverkan av ökande rasism och främlingsfientlighet, och effekten av den globala ekonomiska krisen. Detta är sociala områden som påkallar etiska svar från kyrkan.

Det finns många former av förtryck som utövas av individer och grupper mot andra människor och grupper. Kristna över hela världen bestyrker att allt sådant förtryck går emot och förnekar det budskap som förmedlats till oss genom Jesu Kristi evangelium, evangeliet om kärlek, och går emot det exempel som visats oss av Jesus Kristus så länge han vandrade på jorden. Förtryck är en förolämpning mot Gud som skapade oss alla, kvinnor och män, var och en till sin avbild, till Guds egen ikon.

Kyrkan som vill tjäna tjänaren Jesus Kristus, bekänner sitt lärjungaskap till kärlekens evangelium. Det är en utmaning för kyrkan att ge klara och tydliga reaktioner på dessa tre stora frågor.

Det är inte lätt. Att handskas med det våld kvinnor upplever även inom kyrkan innebär att närma sig de områden av sexualitet och maktmissbruk som alltid varit tabubelagt för kyrkorna. Rasism är också svårt att handskas med. Men ändå - om kyrkan är en etisk gemenskap, måste solidaritet med kvinnor som kämpar mot rasism ses som en del av den sakramentala ämbetsutövningen. Den globala marknadsekonomin och globaliseringen av den ekonomiska krisen är ett otroligt stort och komplext fenomen som det är svårt att få något grepp om. Ändå är det etiska uppdraget till kyrkorna tydligt: att stödja och bekräfta kvinnors överlevnadsstrategier. Hjälpa att förbättra livskvaliteten i våra samhällen är i sanning en liturgisk handling.

Att ta upp dessa tre sociala och etiska områden för seriös behandling är ett sätt att svara på kvinnors behov och förhoppningar i våra kyrkor och samhällen. Kyrkors solidaritet med kvinnor är inte bara en enträgen uppmaning till handling i vår tid, utan också ett sätt som kyrkan kan visa att den själv är tecken på en gemenskap av jämlikar i Jesu anda.

Det globala sammanhanget

Som "levande brev" besökte vi varje kyrka och varje organisation i sitt eget sammanhang □ på den plats där var och en lever sin tro och sin trofasthet mot Kristus. Det sammanhang som varje kyrka lever i är specifikt i en värld av motsättningar: krig eller fred, rikedom eller fattigdom, bygga upp eller riva ned, kärlek och hat, hopp och förtvivlan, liv och död.

Vi fann att det var större skillnad mellan olika geografiska områden än mellan trossamfund. Eller för att uttrycka det på ett annat sätt, det finns fler likheter inom ett visst geografiskt område än inom samfundet i sig. I nästan alla kyrkor vi besökte i Afrika till exempel, upplevde vi att politiska och ekonomiska kriser uppmärksammades betydligt mer än kvinnors problem, trots att dessa var direkta konsekvenser av krig och fattigdom. Och omvänt, vi fann att kvinnors situation varierade i hög grad mellan länderna inom ett och samma trossamfund.

Dock fann vi, i den oerhörda mångfalden, några övergripande globala mönster. Det dagliga livet för miljoner kvinnor med sins emellan mycket olika livsvillkor, var ofta påfallande likartat.

En sådan verklighet vare den ökande ekonomiska osäkerheten och fattigdomen i alla världsdelar. Marknadskrafterna, och de transnationella företagens omstruktureringar har en nedbrytande effekt på levnadsvillkoren, särskilt för kvinnor och barn. Den globala marknadsekonomi ("den nya ekonomiska världsordningen") vidgar klyftan mellan dem som har och dem som inte har. Afrika, delar av Asien och Latinamerika lider under tunga strukturanpassningsprogram. Arbetslöshet, exploatering och undersysselsättning är fruktansvärda problem i många områden. Arbetslösheten stiger även i jämförelsevis rika länder som Nordamerika och Västeuropa. Människor lider av osäkerheten, och fattigdomen feminiseras. Globaliseringen har framskridit till ett stadium där Nord är lika utsatt för det som händer i Syd som vice versa.

En annan global verklighet är maktskiftet till ett enda block för militärt och politiskt monopol. Kommunismens fall berörde direkt och omedelbart länderna i Östeuropa, men hade också en mer indirekt, men ändå förödande effekt på länder i Syd där konflikten mellan de två före detta maktblocken hade spelats ut under det kalla krigets dagar. Ett oväntat resultat av skiftet till en värld med ett maktblock tycks vara en ökning i antal och intensitet av etniska konflikter och krav på självständiga stater i Nord såväl som i Syd. Möjligen går en ökning av religiös fundamentalism parallellt med dessa konflikter, i kristendom, islam, hinduism.

Ett tredje drag är den nu ovedersägliga ökningen av sammanhängande hot mot själva planeten Jorden, som har sin grund i överexploatering av miljön och rovdriften på naturresurser och som nu bygger upp vad många ser som en massiv global ekologisk kris.

Dessa globala realiteter utgjorde bakgrund till vad vi upptäckte i de hundratals lokala sammanhang som vi, de "levande breven" hade privilegiet att få besöka. Vi besökte kyrkorna, och vi besökte kvinnorna där de bodde. Och vi såg stenarna.

Våld mot kvinnor

Vi noterade med sorg och vrede vid våra besök hos medlemskyrkorna att det finns en erfarenhet som binder samman kvinnor från alla områden och alla samfund. Det är erfarenheten av våld. Detta fenomen är så oerhört vanligt att många kvinnor förväntar sig att våldet är en naturlig del av livet, och de blir förvånade om det inte är det. Flickor växer upp med insikten att våld är något de kan vänta sig, kanske av någon de älskar. Detta var en erkänd verklighet nästan överallt dit vi kom.

Fysiskt våld var det som oftast nämndes och beskrevs. Men vi upptäckte också åtskilliga andra former av våld som gick in i vart annat fysiskt, ekonomiskt, socialt, strukturellt/institutionellt, psykologiskt och andligt våld.

Vi är övertygade att våld mot kvinnor inte enbart rapporteras oftare och mera öppet, utan också att det ökar.

Former av våld

Fysiskt våld används uppenbarligen mot kvinnor inom alla klasser, raser och åldersgrupper. Våld mot kvinnor begränsas inte av utbildningsgrad, kulturella eller geografiska gränser, eller av någon samfundstillhörighet. Kvinnor på alla platser vi uppsökte uppgav att fysiskt våld i deras hem, kyrkor och samhällen var ett problem som kräver åtgärder. Det omfattar stryk, våldtäkt, incest, påtvingad prostitution och könshandel, könsstympning, riter för änkor, till exempel rituell tvagning, abort av flickfoster, mord på nyfödda flickebarn, hemgiftsmord, brudbränning och självmord.

"Under ett besök som vi gjorde dog en vän till den som var vår lokala medlem av gruppen, efter att ha blivit slagen av sin man. Vid ett annat besök blev medlemmen av gruppen själv slagen av sin man, men stannade i alla fall kvar, så länge gruppen var i hennes land."

"En av tre kvinnor uppger att hennes första sexuella umgänge skedde mot hennes vilja." (Haiti)

"Vi erfor att våld i hemmet är vanligt. Var tionde kvinna är utsatt för detta." (England)

"Kampen börjar i livmodern. Vi hörde om aborter av flickfoster efter fosterdiagnosticering (i städerna) och mord på nyfödda flickebarn (på landsbygden).

Legala aborter har nedbringat proportionerna av kvinnor mot antalet män och ansträngningarna att begränsa antalet födda kan förvärra denna trend. Vi hörde tragiska berättelser om hemgiftsmord, brudbränning och självmord. Det var helt klart att sådana händelser ägde rum även inom kristna familjer: inte ens ett antal legala åtgärder tycktes hindra dem. Vi hörde om utstötning av änkor av deras egna nära släktingar, och detta också bland kristna som införde seden med församlingsäldste ursprungligen för att änkor skulle få rättvis behandling. Det blev fullständigt klart för oss att dessa former av våld varken tillhör det förgångna eller är begränsade till några särskilda grupper eller samhällen." (Indien)

"Att slå sin hustru är allmänt accepterat. Misshandeln sträcker sig från örfilar, slag med käpp, knivhugg, till skador som leder till döden. Kvinnor av alla åldrar, hudfärger eller socioekonomisk status är offer för fysisk och sexuell misshandel. Även barn misshandlas. Våldet är inte begränsat till hemmet. Vi upptäckte att kvinnliga studenter erbjuds föga trygghet inom universitetens elevhem till exempel. På en plats hörde vi om våld mot äldre kvinnor som uppgavs vara häxor." (Sydafrika)

Kvinnor erinrade oss om fattigdomens dubbla våld. (Se även avsnittet om ekonomiska orättvisor.) De talade om våldet inbyggt i hunger, trötthet, okunnighet, sjukdom och död, och

smärtan i att se sina barn lida under allt detta. När vi lyssnade till de här kvinnorna bekräftades kunskapen att kvinnor och barn är de mest utsatta offren för fattigdom. Och, som om det inte vore nog, berättade några fattiga kvinnor för oss om våld mot dem som fattigdom tycks generera.

Överallt i Syd faller effekterna av skuldbördan och strukturanpassningsprogrammen -- nedskuren social omsorg, arbetslöshet, informell marknad, migration -- tyngst på kvinnor och barn. Kvinnor som, det vet vi, ofta är lämnade ensamma att föda och ta hand om sina familjer, och tjänar mindre under svårare arbetsförhållanden än män. De är de första att förlora tillgång till utbildning och arbetstillfällen, till hälsovård, sociala tjänster, löneanställning. Och än värre, det är inte ovanligt att män som är fattiga, arbetslösa, förtryckta, exploaterade ... tar ut sin besvikelse på kvinnor.

I Västeuropa skapas en ny feminisering av fattigdomen med ökad privatisering och avreglering, och då tjänster och arbeten överförs till låglöneländer. I Östeuropa har omställningen från centrala planekonomier till marknadsekonomi, med åtföljande eliminering av sociala fördelar, en liknande effekt som på kvinnorna som i Syd.

"Oftast är vi utlämnade med våra barn att ta hand om alla göromål och plikter som normalt borde utföras av båda föräldrarna." (Haiti)

"Kvinnorna talade om männens oansvarighet mot sina familjer, försummelse av sina barn, alkoholism, sin egen fattigdom, sin egen ensamhet, brist på självförtroende, brist på erkänsla för sitt arbete, tillfällen som aldrig kommer till dem, etcetera, som en form av våld." (Vanuatu)

"Änkor utsätts för stöld av egendom, och de och deras barn lämnas på bar backe. Manliga kyrkoledare berättade för oss att detta var ett modernt fenomen, en perversion av det traditionella samhällets återförande av en mans egendom till hans familj, medan änkan och barnen sörjdes för på annat sätt." (Ghana)

Många kvinnor vittnade också om att detta att alltid förödmjukas och förringas, inte tillåtas att delta i viktiga aktiviteter och beslutsfattande, att inte ha kontrollen över sin kropp, och över barnafödande, att ges skulden för fysisk misshandel ("Hon bad om det!"), att uppfattas som objekt eller ägodel eller reproduktionsmaskin eller arbetsdjur, eller billig arbetskraft, att förväntas vara ovillkorligt lydiga mot män, att avbildas (i kulturen och i kyrkan) som oansvarig, alltför känslös, ören, inte riktigt människa ... är former av psykologiskt och andligt våld som är precis lika smärtsamt som den fysiska och sociala/strukturella våld som beskrivits ovan. (Se även avsnittet om bibeltolkning/teologi.)

Kultur och våld

(Se även avsnittet om evangeliet och kulturen.)

Vid två seminarier om religion och kultur som arrangerades av Kyrkornas Världsråd vid NGO Forum under kvinnokonferensen i Beijing 1995, drog man slutsatsen att bådadera är "ambivalenta" mot kvinnor. Kultur befanns ha såväl förtryckande som befriande drag, och kvinnor måste välja vad som är livsbejakande och samhällsupbyggande i kulturen. Kultur, sade man, är en verklighet som förändras, och kan omformas.

Som "levande brev" till kyrkorna slogs vi ständigt av häpnad över det faktum att pojkar nästan överallt fostrades att dominera, och flickor att vara undergivna. Vi slogs också av att ständigt höra att våld mot kvinnor försvarades eller förklarades med ordet "Kultur". Kultur tycks ofta vara roten till det onda som vederfars kvinnor, vare sig det anförs som förevändning eller inte, och endast mycket sällan tas det upp till seriös behandling av männen i kyrkan.

Många män vi mötte kände till att våld mot kvinnor förekom, men accepterade det ofta som ett faktum, eller värre, såg det som en del av mannens plikt att "disciplinera" sin hustru. Vi fann sällan män som var frustrerade och arga över att kvinnor traumatiseras av våldet.

På några håll såg vi med sorg att kvinnor upprätthöll och förde vidare traditioner, fasthåller att sådana traditionella sedvänjor som könsstympning, brudpris, riter omkring änkor, och lydnad mot män, är bra och riktiga, och måste fortsätta. De ser ut som kulturella sedvänjor, hur förtryckande de än är, ger kvinnor en känsla av egen identitet och därigenom en falsk känsla av säkerhet.

På många platser förvånades vi över motsättningen mellan människors rätt att bejaka och återta sitt kulturella arv (gentemot främmande kulturer som hade påtvingats, eller i dag påtvingas, dem), och det uppenbara i att så mycket i kulturen leder direkt eller indirekt till våld mot kvinnor. Några uppgav att kvinnor **brukade respekteras** och ha hög status förr i världen, medan vad som händer i dag är en förvanskning av traditionell kultur -- en synpunkt som kvinnor inte nödvändigtvis håller med om.

"När män uppgav att våld inte existerade i den traditionella kulturen, fick de inte medhåll av kvinnorna som sade att ojämlikhet, hierarki och våld alltid hade funnits. De tillade att det inte var någon större idé att tala om ursprungliga traditioner nu, när de hade vittrat sönder av fem hundra års förtryck, manipulerande och gradvis accepterande av andra mönster." (Bolivia)

"När vi frågade vilken kultur och vilka traditioner - den bibliska, afrikanska, manliga - som tillät hustrumisshandel, våldtäkt, mord och barnmisshandel, svarade man oss att det hela var mycket komplicerat. Kanske afrikanska män fruktar kvinnor av någon länge sedan bortglömd orsak? Mot slutet av vårt besök anförtrodde oss två män att de tror att män fruktar kvinnor på grund av egen osäkerhet." (Sydafrika)

"Om en kvinna visar att hon är intelligent, menar man att hon är beräknande. Om hon är djärv nog att uttrycka egna åsikter, får hon etiketten näsvis. Om hon är en modig och kraftfull kvinna, får hon epitetet maskulin. Om hon inte arbetar mycket hårt, kallas hon

lat. Kvinnor ses som en personifikation av svaghet, de är opålitliga varelser som endast kan fås att göra sin plikt med hjälp av piskan eller ett kok stryk." (Etiopien)

"Populära sångtexter och medias budskap, nedvärderande framställningar av kvinnor och våld i reklamen och filmer, uppmuntrar våldet mot kvinnor." (Jamaica och Haiti)

"Det primära budskapet om kvinnor är att de är av sekunda värde, och detta i sig får våld mot dem till följd. Kvinnor ses som barnproducenter. Hustrur placeras i samma kategori som annan egendom. Änkor ärvs av mannens familj tillsammans med resten av den avlidne mannens ägodelar." (Zambia)

Kyrkorna och våldet

Våra besök bekräftade tyvärr att inte alla kyrkor tar avstånd ifrån det våld som utövas i verkligheten, trots att de alla i princip är emot våld. Det var en tendens hos kyrkorna att låta männen gå fria, och samtidigt hindra kvinnorna från att tala om våldet. Ämnet berörs sällan från predikstolen eller i något annat sammanhang av kyrkoledare. Med deprimerande regelbundenhet återkom ständigt denna underlåtenhet hos kyrkorna att **klart slå fast** att detta är emot Kristi lära.

Det var vanligt att kyrkoledare hänförde våldet till kulturen. Detta sträcker sig från resignation och passivt accepterande till att aktivt tillägna sig och även stödja dessa kulturella mönster, samt se till att de fortsätter. Kyrkoledare som beklagade våldet mot kvinnor, ville gärna rationalisera det genom att skylla på kulturen, eller på någon annan av ett antal faktorer som fattigdomen, krig, kvinnors undergivenhet (eller brist på undergivenhet!). Det fanns de som hävdade att kvinnorna själva inte vill ha någon förändring, eller att de inte vet vad de vill.

I en del fall förnekade man att våld mot kvinnor var något att ta upp över huvud taget i fråga om medlemmarna i kyrkan eller prästerskapet. Man såg våld som något som enbart förekom utanför kyrkan. Detta är emellertid inte fallet. Alltför ofta är just de som utövar våld mot kvinnor kyrkoledare eller präster. I en kyrka uppgav prästerna att de var motståndare till våld, "utom i speciella fall". En kyrkoledare talade om att han "uppfosttrade" sin hustru, och att hon "tackade" honom efteråt. Flera andra ville ha en annan definition av ordet "våld", och skilja mellan sådant våld som resulterade i dödsfall, och det som handlade om "bara några örfilar".

Vi slogs också av den uppenbara oviljan och oförmågan hos många kyrkor att **effektivt ta upp och bearbeta** frågan om våld. Det uppgavs på många platser att kyrkan var långt efter det sekulära samhället när det gällde uppmärksamhet på våldets förekomst, och konkret handlande. Vi fann att kvinnor sällan sökte sig till kyrkan för att få stöd, och bli försvarade. Mycket få kyrkor har inrättat platser där kvinnors berättelser tas på allvar, där de kan finna tröst, förståelse, trygghet och hjälp att befria sig själva. De kyrkor som tar emot misshandlade kvinnor tenderar att se våldet som ett individuellt problem, och koncentrerar sig på att hjälpa offret att överleva.

"Kyrkan tar inte upp problem inom familjen därför att det vi presenterar är en idealbild av familjen, som i evangeliet. Vi diskuterar inte fundamentala problem. Vi går inte in till kärnan där det kan göra ont." (Argentina)

"'Stöd' är något som är begränsat till några till intet förpliktande fördömanden av kyrkoledare. Oftast följs de inte upp, och får inga konsekvenser i praktiken." (Aotearoa-Nya Zeeland)

"En kyrkoledare uppgav att våld mot kvinnor inte är något större problem inom kyrkan. En ung kvinnlig präst berättade då för gruppen att hon just hade ett fall för rådgivning av en ung kvinna som misshandlades av sin man, och att hans mor stödde honom. Samtliga var medlemmar i hennes församling. Tystnad. Vi drog slutsatsen att de andra närvarande kyrkoledarna inte ville kommentera fallet och förmodligen inte heller höra vad prästen just berättat." (Hongkong)

"En präst befanns skyldig till barnmisshandel. Men i stället för att bli föremål för disciplinära aktioner blev han bara förflyttad." (Sydafrika)

"Flertalet av kyrkorna uppger att våld mot kvinnor inte förekommer (utom bland zigenarna!). Men vid ett universitet hörde vi att det är vanligt förekommande, med kvinnor som tvingas in i prostitution och vit slavhandel." (Tjeckien)

"Vid ett kvinnohus för misshandlade kvinnor i Manchester, sade kvinnorna att de såg fram mot den dag då kyrkorna offentligt kommer att slå fast att misshandel i hemmet är oacceptabelt, och den dag då präster inte längre skickar tillbaka hustrur till en relation som präglas av våld." (England)

"Kyrkorna är ansvariga för 'tystnadens våld'." (Skottland)

"Kyrkor är dåliga på att hantera vrede. Därav följer att de är oförmögna att hantera våld mot kvinnor eller sexualitet. 'De kan inte hantera det nu, och de kommer inte heller att kunna göra det i framtiden', sade en präst." (Wales)

"I stället för att erbjuda skydd och helande för misshandlade kvinnor, är kyrkan alltför ofta en trygg plats för dem som utövar våld, och låter det fortsätta, vare sig de är präster som gör sig skyldiga till sexuella övergrepp, kyrkaldste som slår sina hustrur, kristna män som rycker på axlarna åt sexuella trakasserier på arbetsplatser, församlingar som anklagar eller underlåter att hjälpa en kvinna som flytt hemifrån." (Irland)

"Om vi talar om för prästen att vi är rädda för våra män, ger han oss rådet att visa tålmod och inbjuder oss att be. (...) Prästen påminner oss att vi accepterat äktenskap 'i nöd och lust'." (Lesotho)

På många platser diskuterade vi relevansen av teologiska synpunkter som försvar för våld mot kvinnor, och missuppfattningar om relationen man-kvinna i Bibeln. Några män vi talade med försökte försvara fysiskt våld som ett sätt att hjälpa kvinnan till "frälsning". Vi såg detta slags rättfärdigande av våldet som tillhörande en teologi av offer och lidande, som **endast gällde kvinnor**, och som användes till att underkuva dem. Kvinnor åsamkas onödigt lidande när Bibeln används selektivt för att hålla dem nere, för att rättfärdiga manlig dominans, och för att få kvinnor att känna skuld om de inte fogar sig. Några av de teologiska argument som används inom själavård för att skydda förövaren är: 'Du är kallad att förlåta sjuttio gånger sju gånger', 'Tänk på att Jesus har lidit ännu mer för dig', 'Efter detta lidande under jordelivet

väntar dig ett bättre liv i himlen', 'Du måste sätta kyrkans rykte framför ditt eget liv, därför får du inte berätta detta för någon'.

"Många kvinnor lämnar kyrkan på grund av vad de uppfattar som andliga övergrepp. De känner sig attackerade av 'en våldsam teologi', av 'Gud som kräver försoning och gottgörelse', 'frälsning som övervåld'." (Aotearoa-Nya Zeeland)

"Kristna kvinnor som misshandlas av sina män får rådet att vara tålmodiga och be." (Indonesien)

"Kvinnor får lära sig att uppoffra sig för familjen och kyrkan, kvinnliga präster att ge företräde för manliga präster, kontraktsarbetare från fattiga länder att acceptera låga löner och övergrepp. Vi hörde en lång lista på samtliga restriktiva förmaningar som Paulus riktar till kvinnor. Viktigast av allt är att kvinnor inte skall tala i kyrkan." (Hongkong)

"Den bild av Gud som kyrkan ger, sättet att läsa Bibeln, med fundamentalistisk och ordagrann tolkning, de manliga prästernas språk, attityder och sätt att uppträda, och även en del kvinnors vägran att acceptera kvinnliga präster, beskrevs som 'kristen machismo'." (Brasilien)

"Det är Bibeln som misshandlas', sade en kvinna." (Cook Islands)

"Man fortsätter att använda språk som förringar kvinnors status. Kvinnor utesluts i Guds namn. En biskop sade att kvinnor som vill förändra sakernas tillstånd, kommer att straffas av Gud. En kvinna gav uttryck för den smärta som många kvinnor känner när de måste byta trossamfund då de gifter sig. De undrar varför de egentligen måste göra det, särskilt om de gifter sig med en man som inte ens går i kyrkan. 'Kvinnor som inte rättar sig efter sin man bringar disharmoni till familjen', svarade en biskop." (Sydafrika)

Kvinnors tystnad

Vart vi än reste stötte vi på, om och om igen, existensen av en "kultur av tystnad". Kvinnor har fått lära sig att acceptera stora orättvisor, även våld, i tystnad.

På grund av skam eller skuld eller fruktan att inte bli trodda, eller själva få skulden, eller förlora sin värdighet, eller fruktan för repressalier, eller osäkerhet om sina lagliga rättigheter, eller på grund av lojalitet mot saken, eller mot familjen, samhället och kyrkan, därför att ... vägrar ofta kvinnor gå med på att de utsatts för våld. Vi tror att vi nog inte fick höra hela sanningen om våld mot kvinnor, på grund av denna tystnadens slöja.

"Kvinnor tvingas utstå våld av fruktan för att bli övergivna med sina barn. 70% av familjerna med endast en förälder är ensamstående mödrar med barn, och det föreligger en allvarlig balansstörning i proportionen manligt-kvinnligt inom befolkningen." (Haiti)

"Ingen enda av (de ortodoxa) kvinnorna skulle komma på tanken att förespråka något sådant som själavårdscentra för familjer. I nödfall skulle de tänka sig att vända sig till en präst, för då skulle problemen behandlas konfidentiellt. Kvinnor känner mycket starkt att de är ansvariga för vad som sker, även för den orättvisa de lider under." (Finland)

"Kvinnor lider i tystnad, och tränger undan sin vrede mot män. Detta förorsakar ett inre våld." (Vanuatu)

"Det var mycket svårt att få igång en diskussion omkring ämnet våld mot kvinnor.. Nästan

ingen av grupperna vi mötte tog upp det, med undantag av KFUKs sekreterare i Oslo. Tveksamheten förklarades av en kvinna som anmärkte att 'det smärtar så mycket att tala om det. Kyrkan har ingen lämplig handlingsplan för att hantera frågan.' " (Norge)

"Kyrkorna kan inte göra något åt våldet mot kvinnor därför att kvinnorna inte vill tala om det." (Ghana)

Det är ändå goda nyheter att kvinnor börjar tala ut om våldet mot dem och vägra acceptera det under tystnad, trots att tystnadens kultur fortfarande är stark inom varje region. Vid våra besök såg vi ofta deras mod när de öppet vågade tala på platser där kyrkoledare kunde tänkas tolerera våld.

Tecken på hopp

Våldets sten är tung och väldig, nästan omöjlig att rubba. Ändå försöker många människor på många platser att vända undan den. Ödmjuka och enstaka försök kanske, men ändå tecken på hopp. Vi vill gärna nämna några:

"Män som arbetar frivilligt på hem för misshandlade kvinnor." (USA)

"En metodistkyrka som utbildar kvinnliga präster och kvinnliga kyrkoledare att hantera misshandelsfall inom familjer, en annan församling som har organiserat stödverksamhet för misshandlade kvinnor, samt ett centrum relaterat till en kyrka som arrangerar utbildningsseminarier om vård av misshandlade kvinnor." (Argentina)

"En kyrka som organiserar gruppdiskussioner för kvinnor som behöver stärka sitt självförtroende. Det har noterats att ju mer de deltar i sådana diskussioner och övningar, desto bättre kan de försvara sig mot våld i hemmet. Dessutom är de mer benägna att bistå medsystrar som utsätts för våld." (Brasilien)

"En kampanj som kallas "Ett liv i värdighet" lanserades av kvinnorna i ett kyrkligt centrum för utveckling, i samverkan med ett statligt kansli för kvinnor och våld i hemmet." (Chile)

"Ett alternativ till traditionella riter för änkor utarbetat av kyrkan." (Ghana)

"Utarbetade procedurer för hanterandet av klagomål över sexuella trakasserier av prästerskap och kyrkomedlemmar, och mönster för önskvärt beteende som utvecklats av de flesta kyrkorna." (Aotearoa-Nya Zeeland)

"Generalsekreteraren noterade att våld mot kvinnor är en realitet, även inom kyrkan. Han uppgav att sexuella trakasserier hade förekommit, eller fall av hustrumisshandel, och tillade att strikta disciplinära åtgärder vidtagits i några fall." (Tanzania)

"'Ilitha Labanthu' ett program för kåkstäderna som riktar sig mot våld mot kvinnor och barn och som kallar sig enskild organisation (NGO), men som vi såg som en kyrka i aktion. Den initierades av kvinnor; varav några själva blivit misshandlade. Programmet uppmanar kvinnorna att tala ut om våldet och motarbeta det. Det utbildar kvinnor att klara sitt eget underhåll, och hjälpa varandra till ekonomisk självständighet. De bistår kvinnor med att slå håll på lokala myter som orsakar våld mot kvinnor (som till exempel att en HIV-smittad man blir botad om han ligger med en orörd kvinna). De utbildar präster i självvård. De producerar undervisningsmaterial." (Sydafrika)

"'Utbildning kring hustrumisshandel' är en kommunal organisation som även erbjuder utbildning om barnmisshandel. Sedan senare delen av 70-talet har man producerat material på en mängd olika språk. Materialet är inte endast översatt, utan görs i samverkan med lokala samhällen. 'Utbildning kring hustrumisshandel' finansieras av provinsen Ontario, välgörenhetsfonder, deltagaravgifter från seminarier, appeller per brev, och av kyrkor. Kansliet är beläget i en kyrka." (Kanada)

Rasism mot kvinnor

Vid Kyrkornas Världsråds möte i Vancouver, Kanada, 1983 fastslogs: "Rasism, sexism, klass-skillnader, förnekande av människors rättigheter, kastsystem ... är alla sammanvävda som ett spindelnät. De bildar grunden till många orättvisor som orsakar lidande och död."

Kyrkornas Världsråd och många inom den ekumeniska rörelsen menar att rasism och sexism hör ihop (och många andra former av våld och förtryck). Det utarbetades till och med ett särskilt program inom "Bekämpa rasism" programmet med syftet att angripa det **tredubbla förtryck** som drabbar kvinnor som är fattiga och tillhör grupper som svarta, ursprungsbefolkningar, eller minoriteter i samhället.

Mönstret av rasism och rasism-sexism förekommer nästan överallt idag då samhällen och länder som uppvisar en mångfald av raser och etniska grupper. Detta avslöjades på en stor mängd platser som vi besökte, och var en ofta återkommande punkt i diskussionerna i Australien, Aotearoa-Nya Zeeland, USA, Taiwan och Indien. Där var sådana problem uppenbara för kvinnor som tillhör en minoritetsgrupp där majoritetens kultur råder, eller kvinnor som tillhör ursprungsbefolkningen.

Vi fann att kvinnor känner solidaritet för varandra inom många områden, men att rasism splittrar denna solidaritet. Färgade kvinnor rapporterade i många områden att de dominerande kvinnoorganisationerna inte tar sig an deras frågor. Faktum är att kvinnor inom den kulturella majoriteten tillsammans med männen diskriminerar, exploaterar, utesluter och förtrycker dem på grund av ras.

Och kyrkorna? Vi såg till vår glädje att många kyrkor var fria från rasismens gissel, och aktivt motarbetar rasism i sin verksamhet. Men vi såg också rasismen lömskt smyga in i kyrkor i form av diskriminering eller öppen uteslutning av färgade eller människor av annan etnisk bakgrund.

Ibland inser kyrkorna att de begår en synd och gör stora ansträngningar att befria sig och samhället från rasismen. Ibland bekände man öppet svårigheterna att utrota rasismen.

Vid andra tillfällen såg vi tecken på rasism som kyrkans medlemmar inte såg, förnekade, eller benämnde med andra namn än rasism. En del kyrkor som erkänner rasism inom sig, har gett särskilda grupper i uppdrag att arbeta med problemen, men de är på något sätt avlägsnade från det centrala i kyrkans liv.

Andra ser inte relationen mellan sexism och rasism, och att kvinnor, som är svarta eller tillhör en ursprungsbefolkning eller minoritetsgrupp, är dubbelt förtryckta (tredubbelt om de är fattiga).

Det finns män inom de förtryckta grupperna av minoritets- eller ursprungsbefolkningar som gör sig skyldiga till sexism. När detta är fallet inträffar en lojalitetskris för kvinnan:

Skall hon tala ut offentligt och därmed riskera att anklagas för att svika den grupp hon tillhör? Ofta väljer de tystnad.

De kristna kvinnoförbunden och grupperna som inte ser eller erkänner att rasismen finns bland dem, eller inte anser att rasism har någon betydelse, bekräftar således påståendet från kvinnorna från ursprungsbefolkningar, minoritetsgrupper och svarta kvinnor, att kvinnor som tillhör majoritetens kultur kan vara lika förtryckande som män.

"En vit kvinna sade: 'Jag vet bara hur man förtrycker andra, det var det enda jag fick lära mig. Vi fick lära oss att vi var förmer. Vi talade inte med icke-vita, och beblandade oss inte med dem. Det var revolutionerande för många vita att höra svarta säga: Vi har också rättigheter.' Hon var medveten om sin bakgrund, men inte hur just denna dynamik spelades upp under vårt möte. Där fanns nämligen de som var vana vid att ha makt över andra, och ha kontrollen, och där fanns de som förblev tysta såvida de inte gavs utrymme att tala." (Sydafrika)

"Kyrkliga kvinnoföreningar och grupper för kvinnoårstiondet har erbjudit stöd till kvinnor som kämpar mot rasism, men stödet har inte riktigt nått fram. Ibland verkar det som om det är lättare att visa solidaritet med kvinnor i andra länder än att få hjälpen att hamna rätt här hemma." (England)

"Kyrkan har ett tämligen gott rykte; och dess huvudsakliga bidrag har varit att delta i och stödja Kyrkornas kommission för rättvisa mellan raser. Det finns en tendens att kyrkan kan närma sig sociala frågor som en biprodukt." (England)

"De uppgav att de hade mycket litet kontakt med invandrare." (Wales)

"Historiskt sett har denna kyrka varit en plats för afro-amerikanska män att få uttrycka sig. Kvinnorna har uppoffrat sin önskan om ledarskap, så att männen skulle kunna få möjlighet att fungera på sätt som förnekas dem i den större komuniteten." (USA)

"Frågor om rasism har högsta prioritet i denna afro-amerikanska församling med sitt starka engagemang för verksamheten bland ungdomsgäng. Pastorn talade om kvinnofrågor som

något som kom från vita liberala feministgrupper, som inte riktigt visste hur situationen var här." (USA)

"Den politiska krisen har skurit sönder landet, och förstärkt motsättningarna mellan etniska grupper ... och kvinnor och barn är de första offren." (Zaire)

"Rasism finns inom samhället på ett subtilt men väl integrerat sätt. Diskriminering mot svarta kvinnor finns också inom kyrkan." (Brasilien)

"Å ena sidan finns den traditionella västerländska kvinnan, kunnig i västerländsk feministteologi. Å andra sidan finns också kvinnan från ursprungsbefolkningen, som också kan vara utbildad ... men som inte anses ha någon egen teologi." (Australien)

"... kyrkorna är i allmänhet mycket okunniga om de speciella problemen som Maoribefolkningen har. Besöksgruppen var förvånade att märka hur många Pakeha medelklasskyrkor som inte hade någon som helst kontakt med marginaliserade Maorikvinnor." (Aotearoa-Nya Zeeland)

"Denna regel (att utesluta kristna Dalits från särskilt regeringsstöd) har kommit till därför att man vet att eftersom kristna inte erkänner kastsystemet, och erbjuder möjligheter till utbildning, så finns inga Dalits i kyrkorna. Kyrkan svarar att Dalits är medborgare i landet, och är berättigade till samtliga medborgerliga rättigheter." (Sydindien)

"Dalitkvinnor är de förtrycktas förtryckta. De behandlas så ofta så illa, att våld nästan är namnet för deras liv. Om vi skulle leta efter Kristi sår, skulle vi finna dem på Dalitkvinnors kroppar." (Sydindien)

"De kvinnliga hemhjälparnas öde är en slående blandning av rasism, klassism, och sexism. Alla kommer från ursprungsbefolkningar, de är fattiga, och marginaliserade av samhället. Det händer att våld och sexuella övergrepp tas som en del av arbetsavtalet." (Bolivia)

"En kvinna berättade att hon lämnat sin kyrka för att finna andra källor för tillbedjan Hon brännmärktes och blev kallad primitiv för att hon återvände till sina förfäders traditioner." (Kanada)

"Aktivisterna inom kvinnoårtiondets grupper ser inte alltid förbindelsen mellan deras egen kamp och andras kamp för miljön, eller ursprungsbefolkningarnas kamp för sin identitet, eller för de arbetslösas kamp." (Kanada)

"Det är svårt för en frånskild svart kvinna att vara trovärdig i kyrkans ögon," (Surinam)

"Kvinnorna i kyrkan har en dubbel kamp: de får kämpa för sin identitet och sin närvaro som koreaner i Japan, och som kvinnor i sin kyrka. Som en kvinna uttryckte saken: 'Alla samarbetar omkring frågan om diskriminering mot koreaner, men för problemet med diskriminering mot kvinnor har vi mycket litet stöd.' " (Japan)

Ekonomisk orättvisa

Många kvinnor är fattiga **därför att** de är kvinnor. Diskriminering hindrar dem från att få utbildning som skulle kunna ge dem bättre betalda jobb, eller intressantare jobb, eller jobb över huvud taget. I åtskilliga länder dikterar lagar att kvinnor inte får äga eller arva egendom eller produktionsmedlen, eller handhava familjens eller företagets ekonomi, eller ha tillgång till krediter. Diskrimineringen slussar in dem i hemmen där de stannar och arbetar utan lön eller erkänsla för sitt bidrag till familjens uppehälle och till nationalstatens ekonomi, sålunda helt beroende av män.

Om kvinnor får jobb är det vanligtvis inom lågavlönade sektorer och där fordringar på kompetens är lägst. Kvinnor har att acceptera påfrestande arbetsmiljö, dubbel eller tredubbel arbetsbörda (anställningen+hushållsarbete+barnomsorg), måste ofta överlämna inkomsten till hushållets manliga överhuvud, samt är de första som sägs upp när det börjar bli ont om jobben.

I samhällen som är tyngda av dålig ekonomi är det otvetydigt kvinnorna som drabbas hårdast. De drabbas också hårdast och oftast av alla former av våld eftersom de är fattiga och är kvinnor.

Några av de nuvarande ekonomiska trenderna som drabbar kvinnor hårt - den ekonomiska globaliseringen och osäkerheten, strukturanpassningsmetoder, privatisering och avreglering, nedskärningar på det sociala området, växande undersysselsättning och arbetslöshet, flytt och omlokalisering av industrier - nämns under rubriken "det globala sammanhanget" i denna rapport.

Vi fann att kyrkorna reagerade på en mängd olika sätt på dessa realiteter. Några med empati, andra hopplöst oförstående. I påfallande många kyrkor, i alla delar av världen, menade man att fattigdom, ekonomiska nedskärningar, och begränsade resurser var något som måste ha första prioritet och lösas innan man kunde ägna sig åt kvinnofrågor. Detta svar menar vi avslöjar en brist på insikt att detta **är** just kvinnofrågor. Det är nämligen kvinnor som bär den ojämförligt tyngsta delen av bördan som heter ekonomisk orättvisa.

Vi observerade också att den ekonomiska krisen och fattigdomen användes i många kyrkor för att förklara, och ibland ursäkta, våld mot kvinnor, och att kvinnor utesluts från viktiga sammanhang, på ungefär samma sätt som kulturen ofta används som förevändning.

Vi fann att många kyrkor i Syd verkligen arbetar med frågan om ekonomisk orättfärdighet mot kvinnor. De har till exempel program med yrkesutbildning, hur man startar inkomstgenererande företag, hälsovård, hushållsekonomi och andra program för utveckling. Men samtidigt som dessa program är mycket värdefulla för kvinnor, så kommer de inte åt roten till de ekonomiska orättvisorna mot kvinnorna.

Inom kyrkorna själva finns ekonomiska orättvisor i form av ojämlika löneskalor och särskilda svårigheter för kvinnor att nå ledarpositioner.

"Här är det viktigaste ämnet fattigdomen. Om vi använder ordet han eller hon är en struntsak. Huvudsaken är att han eller hon har något i magen", hörde vi av en präst." (Zambia)

"Här kan du höra stenarna tala. Det är kvinnorna vid väggkanten, gamla långt i förtid, som sitter i solhettan hela dagarna och slår sten för 50 US cents om dagen." (Zambia)

"Prästerna använder pengarna som vi samlat in utan att tala om vart de går. Det gör oss arga!" (Kamerun)

"Trots en massiv kampanj från regeringens sida om medvetengörande om änkornas situation - en kampanj som initierades av kyrkorna - har dessa inte följt upp den med tillämpliga åtgärder. När änkor tvingas in i prostitution, eller illegal handel med alkohol och andra droger, är kyrkan där med fördömanden av deras omoraliska beteende. Men de gör ytterst litet för att ta reda på orsakerna." (Kamerun)

"Finanser och egendom tycks vara männens domäner inom många församlingar, och kvinnorna har uteslutits från beslutsfattande i ekonomiska frågor." (Kanada)

"Det finns kvinnor (i forna Östtyskland) som blivit så desperata att de låtit sterilisera sig för att öka sina möjligheter att få jobb." (Tyskland)

"Jordbruket är ekonomins ryggrad (...) och uppskattningsvis 80% av arbetet inom jordbruket utförs av kvinnor. (...) Detta mönster innebär att kvinnor bidrar med en mycket stor del obetalt arbete. Det hämmar deras möjligheter att äga och arva egendom, och hindrar dem från att få banklån eftersom de inte kan lämna någon säkerhet. (...) Detta innebär också att kvinnorna är de mest sårbara vid nedskärningar i den offentliga sektorn, som dikterats av strukturanpassningsprogrammen." (Kenya)

"Kvinnor berättade att de går hungriga ibland för att kunna få ihop pengar till kyrkliga projekt." (Kenya)

"Männen beger sig ofta till Sydafrika för att arbeta i gruvorna. Men ibland kommer inte pengarna som de ska, och då får kvinnorna själva hitta på andra sätt att skaffa mat till familjen och kunna skicka barnen till skolan." (Lesotho)

"Man berättade för oss att kyrkan inte betalar ut några pensioner för de cirka hundratalet kvinnliga evangelister som är engagerade i gräsrotsevangelisation." (Sydkorea)

"Om en man i en fattig familj förlorar jobbet, känner han sig förödmjukad, blir passiv, och han överger ofta familjen. Det händer att han blir alkoholiserad. En kvinna reagerar med att skydda livet, att försäkra sig om familjens överlevnad." (Argentina)

"Många kvinnor upplever sig anklagade av kyrkorna för att de är frånskilda och fattiga, och har därför lämnat kyrkan." (Holland)

"De flesta människor vi mötte tillhörde medelklassen - alltså de som hade fördelar av det ekonomiska systemet, inte offren - (...) och då är det inte så konstigt om de inte såg kvinnors fattigdom som något att prioritera, och verkligen inte något som skulle vara föremål för aktivt bearbetande inom kyrkorna." (Skottland och Irland)

"Man fruktade att de flesta offren för den ekonomiska liberaliseringen skulle vara kvinnor. Det är ofta unga kvinnor som anställs inom tillverkningsindustrin. De är lågavlönade, utsätts för diskriminering, social otrygghet, våld och regelrätt exploatering. Utbildade kvinnor som återfinns högre upp i anställningshierarkin, utsätts för könsdiskriminering, trots att lagen i princip garanterar lika rättigheter." (Malaysia)

"Det ser ut som om diakonissorna utgör en pool av välutbildad, billig arbetskraft." (Filippinerna)

Tecken på hopp

"De schweiziska kyrkorna skapar möjligheter att dela på jobben, särskilt för prästerna, och ser till att arbete i hemmet också räknas som pensionsgrundande för dem som arbetar inom kyrkan." (Schweiz)

"Vi såg med smärta fattiga kvinnors ansiktsuttryck, där de kämpade under omänskligt tunga bördor. Det fanns ett tydligt engagemang hos några kyrkor för

underprivilegerade människor, särskilt några pingstkyrkor. Kvinnor kommer där till insikt om sitt värde, och deltar i bön och vittnesbörd." (Peru/Chile)

"Samtliga kyrkor arbetar seriöst med program som syftar till att förbättra kvinnors ekonomiska ställning. Det hänger intimt samman med våld mot kvinnor. Först är kvinnan helt beroende av sin far och sedan av sin man, vilket innebär att hon är totalt utlämnad åt mäns godtycke. (...) De flesta projekten vi såg är enkla, lokala, vardagsnära. (...) Vi blev övertygade om att ekonomisk rättvisa för kvinnor snarare kommer ur en miljon sådana självhjälpsprojekt, än ur storindustrin eller ambitiösa utvecklingsprojekt." (Sydindien)

"Kvinnor tar det primära ansvaret för att stärka ekonomin. Vi besökte ett stort antal inkomstgenererande projekt som genomsyrades av tanken på självhjälp. En icke föraktlig del av de ekonomiska projekt som leds av kvinnor är ofta förankrade i den lokala församlingen. (...) Vi har en bestämd känsla att nätverket av små ekonomiska företag inom och emellan församlingar mycket väl kan erbjuda en ekonomisk process av värde för utvecklingen i landet, och alldeles särskilt för kvinnor." (Kenya)

Hinder för deltagande

Bibeln lär oss att förstå mänsklighet och mänskliga relationer på ett nytt sätt, en vision som kyrkan finns till för att gestalta. Skapelseberättelsen i Första Mosebok 1:27-28 berättar om den gemensamma välsignelsen, och senare om det gemensamma ansvaret hos kvinnor och män: " ... Och Gud skapade människan till sin avbild, till Guds avbild skapade han henne, till man och kvinna skapade han **dem**. Och Gud välsignade **dem**. Gud sade till **dem**. ... "

Genom Guds människoblivande i Jesus förklarades senare denna vision av mänsklighet. Vid otaliga tillfällen under sin levnad vände sig Jesus till **både** kvinnor och män på ett sätt som var fullständigt okänt på hans tid. I Johannes evangeliet till exempel (Joh 15:12-17), kallar Jesus sina lärjungar "vänner" och placerar sig själv i kretsen av vänner som en form av lärjungaskap, ... "därför att jag låtit er veta allt vad jag har hört av min fader". Jesus inbjuder dem som följer honom till en relation som baseras på vänskap snarare än herretjänareförhållandet.

Idag är detta den modell som många kvinnor förespråkar för framtidens kyrka, en vision av en omformad kyrka. Vänner bryr sig om varandra, delar med varandra, då alla skapats i jämlikhet till Guds avbild. Jesus placerar sig själv bland sina vänner. Detta är modellen för en kyrka som Jesus lämnade efter sig till dem som följer honom, till sina vänner. Det är också den vision av kyrkan som kvinnor hoppas skall förverkligas, visionen av en kyrka som har formats om och förnyats, och där kvinnor och män deltagert helt och fullt, jämlikt skapade till Guds avbild.

En sådan vision har allvarliga ekklesiastiska konsekvenser för vår gemensamma förståelse av kyrkans mission i världen.

Kallelsen till hel och full delaktighet □ till kvinnors frihet och möjlighet att besvara Guds kallelse till tjänst inom varje område av kyrkans liv □ är främst en fråga om **rättvisa**.

För det andra är detta relaterat till den urgamla frågan om **kyrkans självuppfattning**. Vad innebär det ATT VARA kyrka i Kristi efterföljd? Vi tror att detta medför ett nytt sätt att förstå ekklesiologi, av **kyrkans innersta vara**. Kvinnor över hela världen väntar sig gensvar från kyrkorna som skall förändra deras liv.

I rapporterna från de olika besöksgrupperna kunde vi skönja en ny insikt i vad det innebär att vara kyrka. Vi uppfångade glimtar av en ny gemenskap, där ingen betraktas som någons slav, där ingen underordnas någon annan, utan faktiskt är en gemenskap som visar att "Nu är ingen längre jude eller grek, slav eller fri, man eller kvinna. Alla är ni ett i Kristus Jesus." (Gal 3:28)

Djupet av kvinnors kärlek till kyrkan och deras villighet att ägna sig åt arbete inom kyrkan var slående på alla platser som besöktes. (Se kapitel 3: Livet i trädgården) Över hela världen är kvinnorna kyrkans stöttepelare. De är aktiva, starka och redo att utföra och fortsätta kyrkans mission. Men tyvärr lika uppenbar var kyrkornas negligering av kvinnornas begåvning och möjligheter, deras brist på intresse att släppa fram kvinnor till nyckelposter och fritt deltagande på samtliga nivåer.

Kvinnorna är i majoritet i de flesta församlingar och deltar aktivt i kyrkans andliga och liturgiska liv. De är också aktiva inom en mängd lekmannaverksamhet som diakoni, penninginsamling, undervisning, och rådgivning på församlingsnivå. Alla dessa sorters deltagande ger dem styrka och tillfredsställelse, trots att deras bidrag inte alltid erkänns eller leder till något slags ledarskap.

"Ett år efter besöken vid kvinnoårstiondets mitt sade en kyrkoledare att han hade upptäckt att det är kvinnor som håller kyrkan levande, att utan kvinnorna skulle det inte finnas något liv och knappast några aktiviteter alls i kyrkan. "De utför allt som vi män beslutar utan dem", tillade han. 'Så om de skulle lämna kyrkan står vi där med bara beslutsfattare och ingen som gör något.' " (Togo)

"Kvinnor är aktiva inom de traditionella och väldefinierade områdena söndagsskola, mammagrupper, kvinnoföreningen. Från dessa vet vi att de kommer med många värdefulla bidrag, men många män är fortfarande mycket tveksamma till att bereda dem tillträde till andra områden. Det finns inga som helst planer på att gå in i någon diskussion om eventuell vigning av kvinnor till präster." (Pakistan)

Vad beträffar teologisk utbildning, så ökar antalet kvinnor i varje region. Ändå avslöjade besöken i Afrika, Asien, Latinamerika, Söderhavsoarna och Europa stora brister när det gällde att fullfölja och fortsätta studierna □ stöd av stipendier till exempel. Vidare har alltför få teologiska högskolor några kvinnliga lärare, vare sig lekmän eller präster, eller bibliotek med feministisk litteratur, eller kurser som behandlar teologi från kvinnligt eller feministiskt perspektiv. På några platser avfärdas feminism som en västerländsk idé och därmed sammanhängande ämnen irrelevanta för de studenter som förbereds för ämbetet. Sanningen är olyckligtvis den i de flesta teologiska institutioner att hermeneutiska redskap att omtolka förtryckande bibeltexter, särskilt de paulinska breven, fortfarande saknas.

Kvinnors vigning till ämbeten, särskilt prästämbetet, är ett ännu större problem än teologiska studier. Inom samtliga regioner återfinns kyrkor som förbjuder kvinnor att vigas till präster, även när de inte kan citera något eller några dogmatiska eller teologiska skäl till varför det skall vara så. Många kyrkor som uppskattar kvinnors begåvningar, tvekar ändå och är ofta motsträviga när det gäller att uppskatta och stödja kvinnor som vill vigas till ett ämbete. Också när kvinnor utbildats och vigts till ett ämbete efter mycken kamp, är det inte garanterat att de får en rimlig lön, någon stabil placering, eller moraliskt stöd när de utövar ämbetet. Efter genomgången utbildning måste en kvinnlig präst ofta vänta länge innan hon får någon tjänst, tvingas välja mellan familj eller arbete, och/eller om hennes man också är präst, följa honom. Har hon väl fått en tjänst, händer det att hon bemöts med misstro och även fientlighet av män och kvinnor i församlingen.

"I en kyrka som har tillåtit vigning av kvinnor till präster sedan 1970, är endast fyra av 60 präster kvinnor. I en annan kyrka där kvinnor kunnat vigas i 120 år, är endast 30 av 9000 präster kvinnor med högre position." (USA)

"I de fall där både man och hustru är präster, uppmanas hustrun aktivt av kyrkan att 'stödja' sin man, och inte ha hand om de viktigaste delarna av ämbetet." (Indonesien)

"I några kyrkor som tillåter kvinnliga präster och inte har tillräckligt många präster, framhålls att kvinnorna inte vill dra fördel av detta förhållande och så bli präster. Andra kyrkor uppmuntrar inte kvinnor att ställa sig i förgrunden och låta sig vigas till präster." (Kenya)

"... en kvinnlig präst berättade att ledaren för hennes studier under prästutbildningen sagt henne att hon hade fyra faktorer emot sig när det gällde hennes vigning till ämbetet: hon var utlänning, hon var kvinna, hon var gift och hon väntade barn!" (Schweiz)

Vad som var mest deprimerande var tydliga tecken på att kvinnor marginaliseras inom sina egna kyrkors maktstrukturer. Kyrkoledare i allmänhet tycks inte erkänna påbudet om en inklusiv gemenskap mellan kvinnor och män inom kyrkan. Samtliga besöksgrupper noterade föga eller begränsad tillgång för kvinnor till beslutsfattande processer □ och därmed till makten □ i sina kyrkor. Dessutom insisterade ett flertal kyrkoledare att konstitutionen inte gick att ändra på. Man betvivlar knappast att detta förhållande både avspeglar och uppmuntrar en liknande obalans i samhällets maktförhållanden.

"Det är uppenbart att männen inte är villiga att dela makten, trots vissa tillfälligt uppblående, begränsade, medgivanden. Vi måste också understryka att många kvinnor tappar sugen under dessa förhållanden, och bryr sig inte längre om att försöka få med männen i kampen. Så nu står de där avskilda, i en ofullständig kvinnovärld." (Nederländerna)

"Skälet för att kvinnor misslyckas med att nå ledarpositioner, sades vara att 'kvinnan är kvinnans värsta fiende', det vill säga att när hon har en chans att välja en kvinna väljer hon

en man." (Ghana)

"Antalet kvinnor i besittning av topposter inom hierarkin i kenyanska kyrkor är försumbart. (...) Det stod fullständigt klart att de flesta kyrkor varken har någon policy, eller har utvecklat några teologiska ståndpunkter, för att ge kvinnor möjlighet att bli präster, teologer, eller ledare för lekmän, på framträdande platser inom de viktigare beslutsfattande instanserna i kyrkan." (Kenya)

"Vi noterade med stark besvikelse att kvinnors deltagande där besluten fattas i kyrkan var minimal eller icke-existerande. På församlingsrådsnivå är det konstitutionellt omöjligt, men försök är på väg att förändra konstitutionen så att kvinnor kan tillåtas vara medlemmar. På stiftsrådsnivån är ett fåtal kvinnor med, men knappast några på verkställande nivå. Verkställande utskott hos NCCP har endast en kvinna som medlem." (Pakistan)

"De här kvinnorna upplevde att de inte hade något stöd, utan snarare att deras tjänst i kyrkan togs för given. (...) vi imponerades av deras arbete och bekräftade detta med uppskattning. Kvinnorna hungrade efter bekräftelse och uppskattade vårt besök och våra samtal i hög grad." (Filippinerna)

"Vi har inga problem med våra kvinnor, alla är mycket lyckliga därför att våra kvinnor inte har tid att tänka', sade en manlig representant för kyrkan." (Myanmar)

Vi observerade att kvinnor reagerar på kyrkans avvisande på olika sätt: besvikelse och vrede, resignation, tålmod, mod och kamplust, depression. Sådana känslor får dem att acceptera status quo, eller förändra inifrån, eller gå ut utanför kyrkan för att vara kyrka så som de uppfattar begreppet.

"... där fanns kvinnor som inte var intresserade av hierarkisk struktur eller det maktspel, som medföljer, eller som inte kände något behov att bli en del av dessa strukturer. Snarare ville de tjäna på ett dynamiskt sätt var än de blev placerade." (Indonesien)

"Så som kvinnorna uppfattar saken, skall inte processen att makt går till kvinnor ses som en gåva som ges åt kvinnorna av männen, som är de som för närvarande har kontroll över makten. Makt är något som kan återbördas och gottgöras utan ceremonier." (Kenya)

"Vi fann i allmänhet att kvinnor har mycket klivna känslor till frågan om de skall gå in i kyrkans strukturer för beslutsfattande. Å ena sidan anser de att deras deltagande är nödvändig för en förändring av sakernas tillstånd. Å andra sidan känner de att processen går alltför långsamt. Alltför ofta tvingas de anpassa sig till det mansdominerade sättet att arbeta, och det kostar på alldeles för mycket mental och emotionell energi att ständigt vara i första ledet i denna kamp.

Situationen är emellertid inte helt hopplös. Besöksgruppen mötte män - dock inte ofta män i ledarpositioner - som uppgav att de ville dela ansvaret med att fatta beslut med kvinnor, och arbeta på att strukturer skulle bli mer inklusiva. Inom årtiondets arbetsgrupper samarbetar män och kvinnor bra i allmänhet. Några kyrkor arrangerar ledarutbildning för kvinnor, väljer kvinnor framför män i fall av lika kvalifikationer, och delegerar fler kvinnor än män till ekumeniska kommittéer och konferenser." (Tyskland)

Men det är inte alla kristna kvinnor som känner sig tillbakavisade av kyrkan. Många är fullständigt nöjda med sina roller och aktiviteter, "hemma" i kyrkan, och accepterar sina kyrkors traditioner och ecklesiologi.

"Den kvinnliga ledaren, själv teolog, förklarade att kvinnor verkligen hade möjlighet att bli ledare, om de gick i kloster, där de är helt erkända." (Polen)

"Beträffande kvinnors plats i kyrkan betonade de det specifika i uppdelningen av mäns och kvinnors roller. På församlingsnivå har vanligtvis prästen en andlig roll, medan de administrativa besluten tas i församlingsrådet där det är mest kvinnor. Kvinnor är mycket aktiva inom diakoni, välgörenhet, och social och religiös utbildning. De är mycket uppskattade. De är väl utbildade för dessa uppgifter, ofta genom akademiska studier som i många fall kan jämföras med prästers utbildning. Denna tydliga uppdelning tycks inte leda till några besvikna reaktioner. Vi hörde inga klagomål över att kvinnor saknas på de högsta posterna som exempelvis den heliga synoden. De sade också att de var helt nöjda med att delta i beslutsprocesserna på andra nivåer, i synnerhet där det fanns störst behov av kvinnors känslighet." (Ryssland)

Vi bör tillägga att kvinnor finner det mycket svårt att vädra missnöje i närvaro av män i allmänhet och kyrkoledare i synnerhet. Mer än en gång under våra besök hände det att kvinnorna sade påfallande lite, eller uttryckte tillfredsställelse, i närvaro av kyrkoledare, men när männen inte var där fick vi höra helt andra saker. Tillfälligtvis hände det att kvinnor uppmanades genom vårt besök att tala ut för första gången om hur det var att inte ha någon plats inom kyrkostrukturerna, även **i närvaro av kyrkans högste ledare!**

"De flesta av våra möten hade manliga ledare med. Dessa tog alltid på sig rollen av samtalsledare och talesmän, även när våra frågor riktade sig till de närvarande kvinnorna. Kvinnorna själva svarade inte alltid omedelbart, utan dröjde med att svara, som om de också väntade sig att prästen eller biskopen eller vem det nu var som var där, skulle svara. Vi märkte en viss form av oro hos de manliga ledarna när vi ställde frågor till kvinnorna, och även tveksamhet hos kvinnorna." (Sydafrika)

"Det var ofta männen som var först med att tala om hur kvinnorna hade det. När kvinnorna i samma möte till slut kom till tals, var deras bedömning av sin situation helt annan än den männen gav. Men det verkade som om männen faktiskt inte hörde vad kvinnorna sade." (Zambia)

"Våra möten med enbart kvinnor gav fler synpunkter, mer information, och fler iakttagelser än mötena med kyrkoledare. Man sade att kvinnor ofta saknar mod i diskussioner med manliga medarbetare att presentera sina problem som sociala problem snarare än kvinnofrågor." (Portugal)

Familjens roll

Familjen är troligtvis den mänskliga institution som är mest omhuldad och respekterad av kyrkorna, och kanske också samhället. Ett enhälligt budskap under våra besök var att familjen är en institution som måste skyddas till varje pris. Det har vi inget emot. Vad som slog oss var att den familjemodell som kyrkor och kyrkoledare framhöll som norm praktiskt taget överallt var den hierarkiska patriarkala familjen där kvinnan spelar en underordnad roll.

När det då krävs av kvinnor att de skall göra familjen till sin första prioritet, att skydda familjen, att tjäna familjen, att vända tillbaka till sin huvudsakliga uppgift att sörja för

familjen, kan detta följaktligen tolkas som en uppmaning eller order att underkasta sig patriarkal ordning och auktoritet. När detta är fallet, upplevde vi det som om familjen används som ett värdesystem för att förtrycka kvinnor.

Om kvinnor ifrågasätter sin undergivna position i detta system, anklagas de för att vilja förstöra familjen. Vi tror att de flesta kvinnor älskar familjen på ett naturligt och instinktivt sätt. De har i varje fall uppfostrats till att känna som sitt största ansvar □ materiellt, psykologiskt, moraliskt □ att sörja för familjen. Ofta kan de fastna i en fälla av sådana krav och anklagelser, klämda mellan egen kärlek och plikt känsla, och upprors känslor mot orättvis behandling, och viljan att bli behandlade helt och fullt som människor.

Då och då uppfångade vi lyckligtvis glimtar av en väg ut ur sådana fällor under våra samtal med kyrkor och kvinnor. Kvinnor skapar, och kvinnoårtondet firar, nya former av relationer mellan kvinnor och män, både inom ramen för blodsbandsfamiljen (föräldrar, barn, fastrar, mostrar, farbröder, morbröder, systrar och bröder, kusiner, far- och morföräldrar och så vidare) eller nya former av familjer. Här och där tolkas begreppet moderskap som något som kan utsträckas till församlingen som sörjer för de sina. Ibland har faders roller utsträckts till att omfatta ett beteende som brukar benämnas moderligt. Ibland utmålar kvinnor en mer inklusiv världsbild, och män börjar ta till sig den □ ärligt talat har inte alla män en mekanistisk och lineär attityd till livet, och inte alla kvinnor har simultankapacitet!

"Familjen åtnjuter inget barnbidrag när hustrun inte behöver arbeta. Detta bestraffar familjen som annars tillmäts det högsta värdet." (Österrike)

"En ung kvinna frågade om kyrkorna och Kyrkornas världsråd inte skulle ifrågasätta några feministteologers ställningstaganden, som enligt henne, underminerade familjens och samhällets värde." (Belgien)

"Kvinnoårtondet anses feministiskt, och feminister är ansvariga för att familjer bryts sönder." (Kanada)

"Idag anser många unga kvinnor att det är för stressigt att både ha en karriär och sköta ett hem, och föredrar därför att satsa på familjen. Detta ligger också i linje med den ökande betoningen idag på traditionella familjevärden." (Danmark)

"De talade också om kvinnans tjänande roll i kyrkan, och såg den som en följd av Karelens traditionella kultur, där fadern alltid har varit patriarken i familjen som passats upp av kvinnorna." (Finland)

"... kvinnor har inte samma möjligheter som män att fullfölja högre studier än en grundexamen, på grund av familjetryck och förväntningar. Denna stereotyp föreskriver nämligen att mannen kan fortsätta studera medan hustrun håller sig till sin traditionella roll att vårda hemmet. Ändå har man inte råd att offra hustruns arbete, eftersom hennes lön behövs för familjens uppehälle." (Finland)

"'Enligt Bibeln är mannen familjens överhuvud, och i ungersk kultur tar kvinnor i allmänhet inte på sig ledarroller', påpekade kvinnorna." (Ungern)

"Alternativa livsstilar nämndes ofta. Dessa har utvalts av kvinnor och ersätter den traditionella kärnfamiljen. Kyrkorna rekommenderar oftast den traditionella familjeenheten som bas för samhället, trots den alltmer ökande pluralismen i relationer och livsstilar idag. Många föreslår att dessa alternativa livsstilar skall erkännas och betraktas som jämbördiga med den traditionella familjeformen". (Tyskland)

"Kyrkor utmanas att kritiskt granska manliga bilder av Gud, och hur teologi görs. Det sades också att det är nödvändigt att bedöma om den bild av familjen som ges, och särskilt den traditionella, patriarkala familjen, om den kan fortsätta att vara ett teologiskt mönster som är till hjälp, inbjudande, och helande." (Tyskland)

"Flera kvinnor talade om för besöksgruppen på ett bestämt men hövligt sätt att det vi sade om kvinnor var emot Bibelns lära. Man sade också att vi hade kommit in och förstört friden och ordningen i kyrkan och i familjen." (Taiwan)

"Särskilt hörde vi vid flera tillfällen från kyrkoledare och präster, och även från kvinnor, att frågan om manligt/kvinnligt hellre skall ses ur familjens perspektiv än ur kvinnors." (Malaysia)

"Våld i hemmet är en konfidentiell fråga som i deras åsikt skall behandlas privat av en präst. I asiatisk kultur är det ett måste att bevara familjens enhet. Den kyrkoledare som var vår värd förklarade att snarare än att fokusera på våldet som sådant, betonade hans kyrka vikten att hålla samman familjen." (Malaysia)

"Misstänksamhet och tydlig aversion mot begreppet feminism uttrycktes ofta. Feminism sågs även som kontrast och motsats till 'familj' som är av primärt värde i det polska samhället." (Polen)

"Betonning på familjen. Betonning på Maria som förebild för tjänande och ödmjukhet." (Polen)

"Nej, det finns inga tankar om faderns roll." (Portugal)

Förtryckande teologi, bibeltolkningar

Som påpekats i avsnittet om våld mot kvinnor, fick vi ofta under våra besök höra teologiska försvar för sådant våld och misstolkningar av bibeltexter om förhållandet man/kvinna, av förtryckande liturgi, till exempel vigselliturgi, och icke-inklusivt teologiskt och liturgiskt språk.

Vi fann att förtryckande teologi och bibeltolkning ibland inte bara används för att försvara våld i olika former, utan också andra uttryck för sexism □ alltifrån uteslutning från deltagande och makt, ekonomisk orättvisa, till rasism mot kvinnor.

Ämnet teologi och bibeltolkning som nedgraderar, ignorerar och förtrycker kvinnor, kom upp i våra diskussioner med kyrkoledare och kvinnor på ett eller flera sätt. Ibland var man medveten att detta var ett problem, och kämpade med det. Särskilt kvinnor var medvetna att Bibeln användes för att hålla dem nere, att rättfärdiga manlig dominans, att hindra dem från deltagande, att få dem att känna sig skyldiga om de inte underkastade sig, att få dem att samtycka till uppoffrande och lidande. Många kvinnor sade: "Det är Bibeln som är problemet!"

Särskilt i Afrika och Latinamerika hörde vi att kvinnor behöver läsa om Bibeln med egna ögon. De anser att bibelberättelserna måste placeras i det historiska sammanhang som de skrevs i, att man måste räkna med vad som ansågs rätt inom den kulturella kontext som rådde då. Framför allt måste man välja ut från Bibeln vad som kan vara uppbyggande för livet och samhället. När vi diskuterade teologisk utbildning, uttalades ibland ett behov av feministisk litteratur, av kurser som särskilt behandlar teologi ur kvinnoperspektiv eller feministiskt perspektiv, av hermeneutiska redskap att omtolka förtryckande bibeltexter, särskilt de

paulinska texterna. Kvinnor påkallar inte bara behovet av särskilda kurser i feministteologi, utan också av att kvinnoperspektiv och kvinnofrågor införlivas helt inom teologin. Kvinnor vill närvara såväl som studerande som lärare.

Å andra sidan är det många män, särskilt kyrkoledare, som inte ser några problem. De citerar Bibeln och teologi för att förklara varför kvinnor måste begränsas till de (i vår åsikt ojämlika och underlägsna) fasta roller och uppgifter de har i kyrkan.

På några platser, särskilt i de ortodoxa kyrkornas sammanhang, menade kvinnorna att det var möjligt att vara trogen traditionen och ändå utmana vad den åstadkommit mot kvinnorna, att arbeta successivt och uthålligt mot förändring. I några fall såg vi till vår glädje att detta faktiskt skedde.

"Vi ett flertal tillfällen observerade vi en polarisering mellan manlig och kvinnlig uppfattning av teologins innehåll, och av olika sätt att uttrycka tron och andliga erfarenheter. Klyftan mellan de båda olika uppfattningarna kan vara mycket vid, och vi hörde några undra om de verkligen var delar av samma kyrka. Ett av de områden där denna polarisering kommer till uttryck är i gudstjänsten och liturgin där mansdominerade bilder av Gud och manligt språk fortfarande härskar." (Tyskland)

"En kyrkoledare hävdade den fördomsfulla åsikten att /kvinnor som var engagerade i feministteologi/ samtliga var ogifta mödrar eller frånskilda som hatade män, de var mot etablissemangen, och hade brutit med sina ursprungliga församlingars traditioner." (Bolivia)

"Frågan som är svårast att nå enighet om är fortfarande den om inklusivt språk. Motståndet mot inklusivt språk är djupt rotat och vidrör förmodligen lager långt nere i mäns och kvinnors sinnen." (Kanada)

"Teologiska högskolor (...) utbildar kvinnor till att utöva prästämbetet på ett manligt sätt." (Kanada)

"Inklusivt språk förekom inte i någon enda gudstjänst." (Antigua)

"Från Bibeln nämndes särskilt Paulus skrifter som de som användes för att bekräfta kvinnors underordnade roll visavi män." (Botswana)

"Vi överraskades av kyrkoledarens sätt att använda ett helt irrelevant humoristiskt tonfall. Han refererade till Paulus i en lätt ironisk ton, och avslutade med att citera det berömda: "Kvinnor lyd era män ... " Prästens ironiska tonfall var påfallande närhelst en kvinna medverkade i ceremonin." (Elfenbenskusten)

"Den mansdominerade strukturen i kyrkorna framträdde tydligt för besöksgruppen. Några bibliska avsnitt ur Paulus texter tolkas så att de syftar på att en kyrka skall ledas av män, och att evangeliet skall tolkas med mäns ögon." (Lesotho)

"... bristen på delaktighet i kyrkans strukturer förklarades vanligtvis (av män) med citat ur Bibeln." (Nigeria)

"Den extrema hållningen är att eftersom Jesus inte kallade några kvinnor bland de tolv apostlarna, så menade han att enbart män skall vigas till präster. (...) Apostolisk succession måste följas, och detta innebär att endast män kan inneha de högsta ämbetena inom kyrkan." (Nigeria)

"Det faktum att Kristus var man ger männen en känsla av att de är förmer än kvinnor, och man glömmer mycket lätt alla berättelserna om Jesus och kvinnorna." (Kanada)

"... även synliggörande av kvinnor i vanligt gudstjänstfirande är begränsat." (Salomonöarna)

"Den patriarkala ledarstrukturen är mycket uppenbar i de rent yttre arrangemangen vid festligheter. Hövdingar, prästen med den högsta rangen och hans hustru ... sitter alla på särskilt utmärkta platser på avstånd från resten av folket." (Marshallöarna)

"Ofta förstärker placeringen vid gudstjänsterna mannens centrala och upphöjda position, i synnerhet platserna två trappsteg upp vid altaret." (Kamerun)

"Marias roll som medlare för syndare avspeglas inom kulturen. Kvinnornas uppgift i det portugisiska samhället är att vara dem som tröstar och helar och jämnar till ojämnheter, att agera som medlare och hjälpare. Detta leder direkt till underordnade positioner för kvinnorna som alltid förnekats den utbildning som skulle kunnat göra dem självständiga och oberoende. Det var särskilt uppenbart under den katolskt inspirerade diktaturen 1928-1974, då medborgarnas jämlikhet inför lagen proklamerades för alla 'med undantag för kvinnor på grund av olikheten i deras natur och för familjens bästa.' " (Portugal)

"Det förekommer ingen bestämmelse om någon biblisk eller teologisk formation med kvinnoperspektiv." (Uruguay)

Attityder till sexualitet

Sexualitet var ett underliggande ämne vid samtliga vår besök, men togs vanligtvis inte upp som ämne i sig. Då det nämndes, var det mestadels i negativa sammanhang, i samband med problem som prostitution, sexturism, promiskuitet, polygami, otrohet, AIDS, eller våld mot kvinnor. I kyrkan firas sällan sexualiteten som en källa till glädje, kamratskap, uttryck för kärlek. Det hände att människor öppet erkände att kyrkor inte kan hantera sexualitet, och att det är detta som hindrar dem från att hantera dessa problem.

Det var uppenbart att en sexuell dubbelmoral kommer till synes i åtskilliga kulturer, där kvinnor straffas för sexuella aktiviteter eller otrohet medan männen ifråga ursäktas. Kvinnor straffas ibland när deras män har varit otrogna. En del samhällen och kyrkor lägger skulden på hustrun om mannen får AIDS, och hon blir utstött av hans släktingar efter hans död.

Vi fann att kvinnors sexualitet och biologiska funktioner betraktas som orena av många kyrkor, medan inget sådant sätt att se gällde för mannens sexualitet och kroppsfunktioner!

Uppfattningen att kvinnor på något sätt blir orenade eller i varje fall handikappade av menstruation, graviditet, mödraskap eller sin fysiologiska konstitution, tas i många fall som förevändning för att de inte kan vigas till präster. Det finns kyrkor som fortfarande uppehåller den levitiska lagen om kvinnor och orenhet: liturgi och ritualer med syftet att rena kvinnor används fortfarande i många kyrkor.

Vi frågade oss i vilken grad dessa attityder i kyrka och samhälle var en funktion av mäns rädsla för, och starka önskan att kontrollera, kvinnors sexualitet. Sådan fruktan och vilja till kontroll visar sig i kyrkors avståndstagande och misstänkliggörande av frånskilda kvinnor och änkor, och trycket på ogifta kvinnor att gifta sig. Än mer grundläggande: vi fann denna fruktan vara vad som kan ligga bakom sexism i allmänhet, samt alla former av mäns diskriminering, orättvisor, dominans, och förtryck av kvinnor.

"Den kulturella disciplinkoden favoriserar män, och är oerhört orättvis. Det finns en dubbelmoral. Kvinnor förväntas vara orörda när de gifter sig, kvinnor som misstänks ha förhållanden med andra män, blir slagna. (...) Även kvinnans familj tolererar slagen om det bevisas att kvinnan har felat. En hustru kan inte säga nej till sin man. Att föda barn ses som kvinnans roll i samhället. Om kvinnor motsätter sig detta kan de bli slagna, eller man ser till att de inte får några pengar." (Kiribati)

"Vigning av kvinnor till präster ses inte som något teologiskt problem. Prästämbetet är i princip öppet för kvinnor. Hindren är mer av det psykologiska och kulturella slaget. Man kan se det på inskränkningarna: en kvinna kan inte prästvigas förrän efter det hon fyllt 45, och inte längre kan bli gravid." (Myanmar)

"Manlig promiskuitet är direkt besläktad med uppfattningen om män som avelshingstar, ett kulturarv från slaveriets dagar. Män såg man som de som skulle se till att det blev avkomma, inte som fäder med ansvar för familj. Många kvinnor uppfattar det som deras eget fel om mannen lämnar dem, de har inte kunnat tillfredsställa honom. (...) Några kyrkoledare uttryckte olika måttstockar för kvinnor och män, till exempel att 'kvinnor måste hållas hårt' och 'Kvinnor som klär sig utmanande inbjuder själva till våldtäkt.'" (Karibien)

Evangeliet och kulturen

Ett uppmärksammande av Kyrkornas världsråds studie om Evangeliet och kulturen och dess relevans för det Ekumeniska Kvinnoårtondet, bekräftar behovet att respektera kulturen överallt i världen. Studien påminner oss också att kulturen är det ofrånkomliga mediet för att uttrycka evangeliet. Den hjälper oss att inse att kultur och religion kan användas både för att förtrycka och befria. Vi inser behovet av kontextuell teologi och kulturanpassning, och samtidigt nödvändigheten för evangeliet att kritisera och förändra det förtryckande i kulturen.

Vi var förvånade att finna att det vanligen var kulturens mer förtryckande element som framträdde under våra besök. I en tid då värderingar och livsstil globaliseras alltmer tillsammans med ekonomin, hade vi väntat oss att höra från både män och kvinnor att kulturen har mycket att erbjuda kvinnor i form av identitet och egenvärde. Vi fann att detta sällan var fallet.

Snarare hörde vi att kulturen förser män och kvinnor med ojämlika roller och öden: härskande, styrka, välstånd, nöje, välbehag, kunskap och makt för män □ undergivenhet, våld, fattigdom, smärta, hårt arbete, okunnighet och maktlöshet för kvinnor. Det hände att en del kyrkor beklagade kulturens inflytande, medan andra accepterade detta som något oundvikligt, ibland något som till och med bejakades och firades. Mycket sällan gav kyrkoledare uttryck för sin tro på evangeliets makt att kritisera och förändra kulturen, eller sina försök att fullfölja kyrkans uppdrag i detta avseende.

Kyrkorna skyller på kulturen för sin brist på handlande. Ändå tycks det vara så att när kulturen (eller samhället) rör sig framåt snabbare för att tillerkänna kvinnor deras rättmätiga plats, då håller sig kyrkorna på avstånd från denna utveckling.

Kvinnor ber kyrkorna spela en framträdande roll när det gäller en evangelisk vision av solidaritet mellan män och kvinnor. Utmanade inte Jesus allt som var förtryckande i kulturen på hans tid under sin jordevandring? Uppmanade inte Paulus alla församlingar han besökte att placera evangeliet över varje kulturbunden tradition och sedvänja? Predikade han inte, och **levde**, budskapet att i Kristus är alla motbjudande skillnader utsuddade? Och ändå hörde vi det alltför ofta upprepas att det var Paulus som ger män rätt att diskriminera kvinnor!

"Kvinnorörelsen 'Womeńs Lib' ses som en vit, nordamerikansk medelklassrörelse, och ännu ett exempel på kulturimperialism i Karibien. Patriarkal hierarki däremot, sågs inte som bidrag från samma imperialism." (Karibien)

"Situationen förklarades ständigt med kulturella orsaker. En person förklarade att 'i vår kultur mannen alltid går först och kvinnan följer efter'. I många fall höll kvinnorna med. De kände sig inte tillräckligt kompetenta för några poster, så de ville inte utmana männen. Även när tillfälle ges att nominera kvinnor, så gör de inte det därför att de saknar tilltro till sig själva." (Malaysia)

"En kyrkoledare sade: 'Vi diskriminerar inte kvinnor. Kvinnor har betydelsefulla roller hemma. Männen sätter kvinnan främst hemma. De har viktiga uppgifter då de passar barnen, utför hushållssysslor, och de har sin frihet att säga vad de vill hemma. Vid församlingens sammankomster har kvinnorna sin särskilda plats. Det faktum att de inte får tala är ingen diskriminering. Det är kutym i vår maneaba, att om en kvinna har något att säga, så har hon en kanal att gå igenom (det vill säga sin man). Jag kan inte förstå varför man måste komplicera saker och ting. Jag antar att de här tankarna når våra kvinnor genom inflytande av kvinnor från större länder där man inte tar hand om sina kvinnor.' Om prästvigning av kvinnor sade han: 'Det är sant att kyrkan diskriminerar kvinnor, men detta är för församlingens bästa – och lugn i samhället. I annat fall skulle vi gå emot kulturen.' "
(Kiribati)

"Vi undrade varför kvinnorna måste hållas i bakgrunden om de nu har så mycket makt. Kyrkoledaren svarade att det beror på att kvinnor traditionellt inte fick någon utbildning, och sådana attityder dröjer kvar. Det fordras genomtänkta försök att uppmuntra förändring, kanske lagstiftning, och kvinnorna själva måste läras om – det är ofta de som är motståndare till att nominera kvinnor! En medlem av besöksgruppen sade litet spydigt att det är samma bild av kvinnan i kyrkan, kvinnan bär ensam hela bördan: ett knyte på huvudet, ett barn på ryggen, och ett i magen." (Ghana)

"Det huvudsakliga skälet som gavs för denna handlingsförklaring var att allt ingår i kulturmönstret. I ett islamdominerat land kan heller inte kyrkorna göra mycket för att förändra mönstret. Men mansdominans och handlingsförklaring finns också i de kristna kyrkorna. De borde få hjälp med att genomskåda ihålligheten i argumentet." (Pakistan)

"Detta evangelium, dessa goda nyheter, kommer till kvinnorna som en befrielse från den konfusianska patriarkala traditionen. Det är säkert ett av skälen till att kvinnorna utgör 70% av kyrkans medlemmar i Korea. Men inte ens kyrkan är fri från konfusianism. (...) detta patriarkala värdesystem har haft inflytande på kyrkans medlemmar, män såväl som kvinnor. Därför har de kvinnor som kämpar för förändring och erkänsla för vad de gör, mycket litet stöd, och känner sig ofta isolerade och ensamma." (Sydkorea)

"Det verkar som om kyrkan inte har några konkreta planer för att hantera frågan om våld mot kvinnor. Rektorn vid den teologiska högskolan tror att våldet kommer att försvinna i och med att samhället utvecklas. Han och hans kolleger gjorde sig mycket besvär med att förklara att särskilda former av nutida uppträdande mot kvinnor var en förvrängning av kultur och traditioner som i sig själva var mycket kvinnotillvända och exempel på omsorg. De var mycket förvånade över hur, som de såg det, kvinnorna i väst helt enkelt kunde välja att lämna sina män och/eller skilja sig ifrån dem." (Zambia)

Solidaritet och klyftor mellan kvinnor

Spänningen mellan två breda grupperingar av kvinnor inom kyrkorna är en sorts "sten". Å ena sidan träffade vi på vi kvinnogrupper eller -föreningar vars medlemmar trots allt spelar den roll som kyrkan och samhället förväntar sig av dem, vare sig de ifrågasätter kyrkans patriarkala tendenser och stöd för en förtryckande kultur eller ej. De är trogna kyrkan, vanligtvis mycket aktiva, och tjänar den med hela sitt hjärta. De är väl medvetna om att de utgör "kyrkans stöttepelare". Deras kvinnoförening är ett hem för dem och en familjebas. I Afrika bär många kvinnor uniform som ett synligt tecken på den kyrkliga kvinnoförening de tillhör, och kallas "kvinnorna i uniform".

Å andra sidan framträder nya grupper som, ofta inom de traditionella kvinnoföreningarnas ram, genom sin utbildning utmanar de förutbestämda roller som tilldelats dem. De är bestämda, kan vara påstridiga, och ifrågasätter förtryckande traditioner. De är också tillgivna kyrkan, men är redo att ta sig an nya roller.

Ofta är den förstnämnda gruppen av kvinnor äldre, och hindrar yngre kvinnor att ta på sig ansvar. Det händer att de hindrar yngre kvinnor att ta på sig ansvar. De kan också förhindra att skadliga traditioner stoppas, eller ens ifrågasätts. Detta hotar själva kyrkan eftersom de yngre kvinnorna lämnar den.

Vi skulle vilja betona att de båda grupperna har mycket gemensamt. De har samma kulturella bakgrund, och DE ÄLSKAR KYRKAN. Tyvärr medverkar de omedvetet genom sina offentliga gräl till att männen i kyrkan och kyrkoledare håller fast vid status quo. Kyrkoledarna försvarar sin brist på handling med att kvinnorna är "disorganiserade" eller att de inte vet vad de vill.

Vi undrade om det är på grund av att de saknar verklig makt som kvinnorna spelar de roller som förväntas av dem. Genom att vara till lags, få erkänsla och beröm, tillskansar de sig en smula makt, huvudsakligen över andra kvinnor. Strategin är förmodligen omedveten: det är otvetydigt så att det mesta av det traditionella kvinnoarbetet i kyrkan som röner så mycket uppskattning verkligen motiveras av genuin tillgivenhet för kyrkan. Ändå kan det vara så att

de genom att göra vad som förväntas av dem oavsiktligt blir till en exklusiv klubb som avvisar yngre kvinnor.

Andra klyftor mellan kvinnor finns också. Det kan till exempel vara avundsjuka och missförstånd mellan kvinnor med lekmannauppgifter och vigda präster. Det är mycket vanligt att frågan om kvinnliga präster och även frågan om lekmannauppgifter delar kvinnor i olika läger som motverkar varandra. De kvinnliga prästerna i några kyrkor uppgav att kvinnorna i deras församling inte stödde dem.

Ras, ekonomiska skillnader och klasskillnader är också något som kan förstöra solidariteten mellan kvinnor (se avsnittet om rasism och ekonomisk orättvisa). Det finns klyftor mellan de kvinnor som kallar sig feminister och de som inte gör det. Några menar att feminism är en ideologi som påtvingats dem från Nord. Åtskilliga män och kvinnor sätter likhetstecken mellan feminism och manshat. Ordet har alla slags negativa konnotationer. Vi noterade emellertid att många kvinnor som inte själva kallar sig feminister strävar mot samma mål och omfattar samma värderingar som sina feministisyster. Med vårt sätt att se finns det plats för alla att nå varandra i den gemensamma kampen.

Trots dessa spänningar upplevde vi att kvinnoårstiondet har synliggjort en djup brunn av kvinnors solidaritet med varandra. På många platser förenas kvinnor av livshotande frågor, som våldet och förtrycket mot dem. Också när de är delade har många kvinnor en stark känsla av **behovet** att vara solidariska med varandra.

"Från en ekumenisk grupp kvinnor inom det Ekumeniska Rådet som möts regelbundet för att diskutera kvinnans roll i kyrka och samhälle, hörde vi följande kommentarer: 'Vi är inga militanta feminister', 'Feministeologi intresserar oss inte', och 'Vi är medvetna om situationen i vår kyrka som är konservativ på många sätt, och vi är ändå glada att få tjäna den.' "
(Slovakien)

"Med beklagande insåg besöksgruppen efter många samtal att det fanns två kvinnogrupper som existerar parallellt i kyrkan med många slitningar. Det råder faktiskt nästan fullt krig mellan dem. Båda grupperna förtjänar egentligen mycket bättre, och framför allt behöver de kvinnor som de försöker tjäna deras helhjärtade stöd." (Togo)

"Kyrkan fruktar feminism, och många kvinnor är rädda att kalla sig feminister i kyrkan." (Kanada)

"Besöksgruppen förvånades över den uppenbara bristen på intresse för de frågor kvinnor har att kämpa med. När vi frågade efter kvinnors bidrag till andligheten, menade man att radikalism och feminism var samma sak." (Finland)

"Generalsekreteraren (i en feministisk kyrklig kvinnogrupp) berättade om en incident då de försökte samarbeta med det Kristna Rådet. Det misslyckades på grund av motstånd från några kvinnliga medlemmar av rådet som uppfattar gruppen som farlig, och absolut inte ville ha något att göra med den." (Hongkong)

"Vi noterade också att kvinnoårtiondet har delat kvinnor. Åtminstone tre grupper har framträtt: en officiell kvinnoårtiondeggrupp av män och kvinnor, lekfolk och präster, som utnämnts av biskopen, en annan grupp av feministteologer och präster som kommit till på initiativ av den första kvinnliga prästen på Island, som också har bildat en kvinnokyrka, samt en grupp av diakoner och kvinnor som utbildar sig till diakoner. Samtidigt blev en klyfta synlig mellan kvinnliga präster och kvinnor som arbetar inom kyrkan men inte är prästvigda. En fras som återkom ofta var: 'Vi måste synliggöra dem som inte syns', det vill säga de lekmanakvinnor som inte är officiellt erkända av kyrkan." (Island)

"Kristna kvinnor upplever samtidigt en stor mottaglighet för sitt engagemang, men också fruktan att öppna nya vägar som skulle kunna leda till andra nya vägar och andra livsstilar, till nya teologiska reflektioner och sätt att uttrycka tron." (Italien)

4. EFFEKTER AV KVINNOÅRTIONDET OCH GRUPPERNAS BESÖK

Vi såg många tecken på nytt liv under samtliga besök, tecken på att man höll på att bryta sig ut ur förtryckets gravar, stängda av stenar. Vi fann att Guds återuppståndna ande är särskilt tydlig hos kvinnor. Deras vittnesbörd inför kyrkornas orättvisor, och samhällets, pekar mot uppståndelsens verklighet. Kvinnoårtiondet har inspirerat och stött deras vittnesbörd.

Kvinnoårtiondet har otvivelaktigt haft effekt på medlemskyrkorna i Kyrkornas Världsråd. Våra besök avslöjade ständigt kvinnoårtiondets möjligheter att stärka församlingar, kvinnogrupper och individer. Det har tjänat som en källa till hopp om förnyelse, som medium för kvinnor att uttrycka sin solidaritet med varandra, som tillfällen för kvinnor att ge uttryck för sina idéer och känslor helt öppet i närvaro av besöksgruppen och män i sina kyrkor □ ofta med uppbyggande av ansenligt mod. Som bäst har årtiondet visat sig vara en katalysator som fått kvinnor att energiskt starta nya program som bearbetar deras frågor.

På några platser fann vi att kvinnoårtiondet hade åstadkommit eller låtit passera redan existerande klyftor mellan kvinnor att komma upp till ytan (se avsnittet om solidaritet och klyftor mellan kvinnor). Olika tolkningar av kvinnors roller och uppgifter i kyrka och samhälle dök upp också under arbetet med att förverkliga kvinnoårtiondets mål. Lyckligtvis erbjöd kvinnoårtiondet (och besöksgrupperna) en skyddad plattform där man kunde erkänna och diskutera meningsskiljaktigheter, och där man också kunde lyfta fram det man hade gemensamt.

Med djupaste beklagande måste vi säga att vi inte kunde finna att kvinnoårtiondet på något vis har fått samma slags mottagande av männen i kyrkorna. Med något undantag kan man säga att detta inte var något årtionde för kyrkor i solidaritet med kvinnor. Sädeskornet föll på stenig grund. Många kyrkor behandlade inte alls kvinnoårtiondet med någon officiell prioritet, eller ägnade särskilt mycket tid och energi för att genomföra dess syften. Det visade sig snarast handla om Kvinnor i solidaritet med kvinnor.

I allmänhet mottogs vi "de levande breven", med uppskattning och gästfrihet av kyrkor och ekumeniska organisationer. De flesta kyrkorna lade ner mycket arbete på att ordna med mat och logi, relevanta och intressanta möten med program som erbjöd ett maximum av tid för att anteckna, reflektera, bygga gemenskap.

Vid en del tillfällen träffades grupper inom kyrkan som aldrig hade erfarit något behov att reflektera tillsammans över frågor som kvinnoårtiondet inbjöd till, runt ett bord för att möta

oss. Ibland var det kyrkoledare och kvinnor som sammanfördes på detta sätt. I ett land tjänade vårt besök som en ögonöppnare för både män och kvinnor, ett tillfälle där man för första gången **hörde** (och inte bara lyssnade till) kvinnors röster för första gången. Ibland föranledde kvinnoårtiondet (och vårt besök) kyrkoledare att **för första gången** diskutera frågan om deras solidaritet med kvinnor. På en plats hörde vi att kyrkoledarna hade blivit så skamsna över hur litet som gjorts, att de sporrades till handling av vårt besök.

Utöver sådana konsekvenser var snarast reaktionen hos de flesta kyrkor och kyrkoledare densamma som männen i "rummet på övre våningen" visade kvinnorna som kom rusande från trädgården för att berätta om den bortvälta stenen. Nästan alla "övervåningsmän" avspisade kvinnornas berättelser som "bara prat". Genom hela årtiondet har kyrkoledare förblivit likgiltiga, eller liknöjda inför, vad kvinnor sagt och känt.

Vid en del besök förklarade män för oss att kyrkan hade andra, viktigare prioriteringar. Sociala, ekonomiska eller kulturella frågor kom först. De kunde hålla med om att kvinnoårtiondet är viktigt, men säga att tiden ännu inte är riktigt mogen för några omfattande förändringar. Andra uppgav att kvinnofrågor redan finns uppe till diskussion på andra dagordningar. Vi undrar om inte dessa män använder en viss värtalig förståelse för kvinnofrågor och kvinnors begåvning för att dölja att de är nöjda med sakernas tillstånd. Retoriken avslöjar att de hellre pratar än handlar.

Andra män kunde säga att kvinnoårtiondets mål kunde vålla konflikter, skada relationerna inom kyrkan, eller med andra kyrkor, eller med det sekulära samhället, eller med regeringen, eller med andra trossamfund ...

En mycket vanlig reaktion var den att årtiondet handlar om "kvinnosaken" och är något som enbart rör kvinnor. På en del platser där man anser att feminism är något som påtvingats från västvärlden, fruktas och tillbakavisas den. På dessa platser var kyrkoledarna inte tillgängliga för samtal med oss. Om de var det uttryckte de regelrätt fientlighet för kvinnoårtiondet.

Det var emellertid inte alla män som tillbakavisade kvinnornas berättelser som "bara prat". Vid några tillfällen mötte vi positiva reaktioner.

Bland männen i rummet på övre våningen var det en som reagerade med överraskning. "Petrus stod upp, lämnade rummet på övre våningen ... 'Om kvinnorna har rätt, varför var då inte jag där också som ett första vittne?' " Det fanns också andra kyrkor där både ledarna och Gudsfolket reagerade positivt på kvinnoårtiondet och erkände dess centrala betydelse för framtiden och kyrkans plats i samhället. Man insåg plötsligt att sociala könsroller och frågor om arbete och liv i gemenskap inte bara är "kvinnofrågor" utan hör till hela gemenskapen av kvinnor och män, det vill säga kyrkan.

Effekten av ett företag som det ekumeniska årtiondet Kyrkor i solidaritet med kvinnor, behöver utvärderas, liksom alla besök som gjorts. Årtiondet är ännu inte slut, och dess effekter kommer att diskuteras vid Kyrkornas världsråds generalförsamling 1988. Det är möjligt att årtiondets framsteg eller misslyckanden knappast kan mätas vid en objektivt fastställd tidpunkt, när man ser den pågående dynamiken i årtiondets mål och syften. Vad vi vet är att beslutet som togs av Kyrkornas världsråds centralkommitté 1987 om ett årtionde för Kyrkor i solidaritet med kvinnor igångsatte en process av planerande, arbete med prioriteringar och nätverk på lokala och globala nivåer som **fortfarande är under utveckling**. Det var en rörelse av handling och reflektion med kraft att förändra, som började och som kommer att fortsätta att ta fart. Kyrkornas världsråd och dess medlemskyrkor uppmanas kontinuerligt att skapa inkluderande gemenskaper.

Vad beträffar besöksprogrammen vill vi helhjärtat rekommendera de "levande brevens" attityder och metoder. Vi tror att metoden i sig ofta är budskapet. Programmet för besöken var det första tillfället någonsin då samtliga medlemskyrkor besöktes med fokus på ett enda större ekumeniskt tema. För många kyrkor var det första gången de fick officiellt besök från Kyrkornas världsråd. För andra (i alla regioner) som kände sig isolerade, blev besöket ett värdefullt tillfälle att bekanta sig med representanter från andra medlemskyrkor.

Vi gläder oss åt att besöksprogrammen visade sig skapa en så stark gemenskapskänsla mellan besökare och dem som besöktes. Vi vill därför understryka denna betydelse för Kyrkornas världsråd. Vi anser att rådet skall fortsätta att vara ett ekumeniskt forum för dialog och möten, för utredningar och studier, för alla frågor som berör ekumeniska och globala sammanhang. Enligt vår åsikt är det ett utmärkt sätt att uppfylla dessa mål, att möjliggöra omfattande kontakter mellan människa och människa.

Det måste också framhållas att utan kvinnokansliet på Kyrkornas världsråd, och dess arbetsgrupp skulle varken årtiondet eller besöken ha blivit av. Kvinnoårtiondet och alla besöken visade oss att en stark inre kärna som kan skapa och upprätthålla förbindelser, bygga nätverk och hjälpa till att forma en gemensam vilja, är av största betydelse i tider av starka globala krafter av oenighet och förstörelse.

Slutligen kan inte heller effekten av besöken på de "levande breven" själva övervärderas. Mer än 200 människor i olika åldrar och med olika erfarenheter, kultur och kyrkliga traditioner var inblandade. Sammansatta av två män och två kvinnor från den ekumeniska gemenskapen, förenade under några dagar av den gemensamma uppgiften, levde grupperna själva i en inklusiv gemenskap, medan besöken erbjöd en möjlighet att pröva den ekumeniska rörelsens väsen.

De kvinnliga medlemmarna i grupperna sade att de förstod begreppet solidaritet med kvinnor under mycket olika omständigheter. För några män erbjöd deltagandet i gruppen och besöken ögonblick av "omvändelse" då de upplevde en djupare förståelse av vad kvinnorna talade om, och på så sätt fick en bättre inblick i vad solidaritet med kvinnor innebär.

"Besöket av gruppen från kvinnoårtiondet var en fin möjlighet att möta kyrkfolk, och tala om den ekumeniska rörelsen, Kyrkornas världsråd, de kyrkor vi representerar, de olika programmen, och höra vilka bekymmer och glädjeämnen som finns där vi kommer. Begreppet med "levande brev" som är skrivna i människors hjärtan, är verkligen utmärkt. Kyrkoledarna var roade när vi sade att levande brev inte kan kastas i papperskorgen, men vi kan samtala och uttrycka vad vi har gemensamt. Naturligtvis händer det att vi undrar om vi skall uppföra oss på ett politiskt korrekt sätt, vara känsliga för kulturen, eller känsliga för de sociala könsrollerna. Det är inte helt lätt, då vi vet att vi är gäster. Men vi har kunnat reagera på vårt eget sätt. Det är fördelen med att komma som grupp från olika områden. Att komma som

levande brev till kyrkorna med jämna mellanrum, är särskilt för de unga kyrkorna ett sätt att ge näring åt relationerna, och mycket betydelsefullt för kommande år."

*Erlinda Senturias
Sekreterare för hälsa och helande
Kyrkornas aktion för hälsa
WCC Unit-II
Hälsa, utbildning, vittnesbörd*

*"Besöket i Sydafrika var ett av de bästa jag gjort under mina fyra år vid Kyrkornas världsråd. Vad jag uppskattade mest var att vi mötte människorna och samtalande med dem **i deras egen verklighet**. Även om vi utmanade ledarna och andra med kvinnoårtdens fyra stora ämnen lärde vi känna dem som människor, fick en större förståelse för deras verklighet, och lärde en hel del om deras sätt att handskas med ämnena. Den erfarenheten och de människor jag mötte kommer jag aldrig att glömma.*

Jag tror att metoden med grupper som besöker medlemskyrkorna är ett mycket viktigt redskap för Kyrkornas världsråd i framtiden. Jag tror att besöken förde dessa kyrkor närmare Kyrkornas världsråd, och beredde nya möjligheter för samarbete över gränserna med medlemskyrkorna -- vi fick en större uppskattning för de kyrkor vi besökt. Detta är särskilt sant och mycket betydelsefullt för de kyrkor som annars sällan besöks. Det är högst olyckligt att besöken inte kan följas upp genom andra kontakter, besök, eller med finansiellt stöd att genomföra arbetet för kvinnoårtdet."

*Deborah Robinson
Sekreterare
Programme to Combat Racism
Wcc Unit-III
Skapelse, Fred, Rättvisa*

"Mitt deltagande i en besöksgrupp bekräftade min övertygelse att det inte finns någon bättre form av kommunikation än personliga möten. De personliga mötena gör kontakten intensivare och mer omedelbar, något som brev och dokument aldrig kan åstadkomma.

En annan betydelsefull erfarenhet var den av de starka banden som knöts mellan gruppmedlemmarna. Vi må ha varit oense om åtskilliga saker och hur de skulle hanteras, men banden var där.

Det är min fasta övertygelse att kvinnoårtdens besöksgrupper har sett till att frågorna om kvinnans roll i kyrka och samhälle ordentligt slås fast på kyrkornas agenda i fortsättningen. Även de kyrkor som var undvikande och defensiva har tvingats att konfronteras med frågorna. Det var fascinerande att se hur de som aldrig riktigt har mött dessa frågor insåg att man inte längre kan undvika att ta ställning till dem. Det var också upplyftande att se hur många kvinnor som varit tystlåtna och tillbakadragna, nu fick styrka och mod genom närvaron av en internationell besöksgrupp."

*Wesley Ariarajah
Vice generalsekreterare
Kyrkornas Världsråd*

"Vi kan sammanfatta vårt besök i form av tre bilder: en spegel, en bro och en vind. Besöksgruppens medlemmar och medlemmarna i den lokala kyrkan speglade varandra i diskussioner, möten och samtal. Vi inbjöds att betrakta vårt sätt att tänka, vår kultur och våra

sedvänjor i ljuset av kvinnornas erfarenheter, så att deras ord inte längre framstod som "bara prat" för kyrkoledarna.

Besöket gjorde det också möjligt för oss att bygga en bro för att de som skulle lyssna till varandra men vanligtvis inte möts, skulle lära känna varandra. Det gällde till exempel kvinnor och kyrkoledare, eller kristna kvinnogrupper och enskilda organisationer utanför kyrkan.

Besöksgruppen var en vind. Det var Guds ande som blåste milt men med oföränderlig styrka med oss, genom oss och mitt ibland oss, och som fick falnande eldar att flamma upp igen. Elden var ett tydligt tecken på en gemenskap där män och kvinnor tilläts att känna, handla och tänka med användande av hela sin potential. Guds hus saknade inte längre en mängd av sina resurser här; utan bevarade dem i stället hos kvinnorna som så ofta undervärderas och begränsas."

Besöksgruppen till Myanmar

"Det var värdefullt att se Kyrkornas världsråd representeras av människor av kött och blod. En effekt var att detta hjälpte till att förbättra bilden av KV i media. Det var bra att KV representerades av människor i stället för policydokument och programförslag."

Besöksgruppen till Filippinerna

"De representanter för kyrkor som vi besökte sade att ekumenik inte är möjlig utan personliga relationer. Därför uppskattade man mycket de 'levande breven'. För kyrkorna skulle en logisk följd vara att de levande breven fick 'levande rapporter' till svar; något de skulle föredra framför rapporter skrivna med 'främmande ögon och på främmande språk'."

Besöksgruppen till Portugal

5. MÖJLIGHETER OCH UTMANINGAR

Vi vet att kvinnoårtiondet och våra besök reste oerhörda förväntningar bland kvinnor på verkliga förändringar inom deras trossamfund. Vi har uttryckt vår vision av det ekumeniska årtiondet Kyrkor i solidaritet med kvinnor som en process under utveckling, en rörelse mot förändring som kommer att fortsätta och ta mer fart förbi 1998 ända in i nästa årtusende.

För att omsätta den visionen till verklighet, för att förhindra att vi förlorar vad vi uppnått, för att försäkra oss om att kyrkorna inte "glömmer bort" syftet med kvinnoårtiondet, eller att kvinnorna blir besvikna ... igen ... intygar vi som har tjänat som "levande brev" att kyrkorna och Kyrkornas världsråd idag står inför följande möjligheter och utmaningar:

A. FÖR KYRKORNA

Våld mot kvinnor:

Vi uppmanar **alla kyrkor** att benämna och utpeka alla former av våld mot kvinnor, kulturellt sanktionerade eller inte, inom och utom kyrkan.

Vi uppmanar **kyrkoledare** att samfällt förklara att våld mot kvinnor är en synd. Vi kräver att de tar parti för offret i stället för att beskydda utövaren, att ge självvård som aktivt syftar till förbättring i offrets liv i stället för att predika tålmod, tystnad och underkastelse.

Våld mot kvinnor rättfärdigas ofta med teologiska argument i kyrkornas läror.

Vi uppmanar **kyrkan** med fullt deltagande av kvinnliga teologer, att dekonstruera och rekonstruera sådana bibliska grundläggande läror och sådan dogmatik och bereda vägar för nya och befriande paradigmer och perspektiv.

Rasism mot kvinnor:

Kyrkorna utmanas

- att se sambandet mellan rasism och sexism, särskilt uppenbart i behandlingen av svarta kvinnor och kvinnor som tillhör minoriteter eller ursprungsbefolkningar.
- att se och försöka åtgärda rasism var den än förekommer ibland dem
- att som en central del av kyrkans arbete göra ansträngningar att motverka rasism, snarare än se en sådan verksamhet som något marginellt som hamnar i avskilda program och kommittéer

Vi utmanar också **kvinnorganisationer**

- att se sambandet mellan sexism och rasism, och
- att uppmuntra och göra det möjligt för kvinnor att arbeta i solidaritet med andra kvinnor över rasgränser och etniska barriärer.

Vi uppmanar också **män** som själva lider av rasism men får styrka och näring från att tillhöra en grupp av svarta eller någon minoritet eller ursprungsbefolkning,

- att ta på sig ansvaret att erkänna att de själva ibland gör sig skyldiga till förtryck av hustrur, systrar, mödrar, som därför kommer att lida under mångfaldigt förtryck.

Ekonomiska orättvisor:

Kyrkorna utmanas

- att se att fattigdom, ekonomisk åtstramning, och begränsade resurser alltför ofta är **kvinnors** bekymmer, därför att kvinnor och barn lider i oproportionerligt hög grad av dessa onda ting, och att ekonomiska kriser och fattigdom inte på något sätt får användas för att ursäkta kvinnors brist på deltagande eller våld mot dem
- att bygga på och utvidga det värdefulla arbete som kvinnor redan gör i fråga om att utveckla och stödja program som riktar sig till ekonomiska orättvisor mot kvinnor, och att göra detta på så sätt att man tar itu med **orsakerna** till sådana orättvisor

- att utöva ekonomisk rättvisa inom kyrkan i form av lika lön för lika arbete, och i fråga om kvinnors tillgång till ledande positioner
- att identifiera och bekämpa de ekonomiska strukturer som, förstärkta av kulturella sedvänjor som dikterar ekonomisk diskriminering av kvinnor, hindrar kvinnor från att
 - * äga eller ärva egendom,
 - * ha hand om pengar,
 - * få yrkesträning, eller arbeta utanför hemmet, eller få tillgång till ett lönsamt arbete,
 - * få lika lön som män
 - * få någon erkänsla för det bidrag de ger till landets ekonomi i form av obetalt arbete.
- att i de länder, där sådana lagar finns som diskriminerar kvinnor på grund av religion och traditioner, identifiera och motarbeta sådana orättvisor.

Deltagande:

Kyrkor som under lång tid har utvecklats sociologiskt som gemenskaper ledda av män och som sysslat med mäns prioriteringar, utmanas att inse att kvinnor inte är en av många prioriteringar på en lång lista, eller ett specialengagemang att försvara.

Vi uppmanar därför kyrkorna att inse att män och kvinnor är individer som skapats till Guds avbild och till Guds ära. Därför är gemenskapen av kvinnor och män en ny gemenskap av alla människor oberoende av sociala könsroller, ras, etnisk tillhörighet och ekonomisk status i samverkan och solidaritet med varandra □ **kyrkans själva väsen och uppdrag idag.**

Vi uppmanar kyrkorna att lämna den passiva attityden att de inte är emot kvinnor, och gå in för att aktivt se till att ett helt och fullt deltagande av kvinnor blir ett etiskt påbud, baserat på vår gemensamma tro.

Vi bejaktar att kyrkorna har möjlighet att

- där det är nödvändigt ändra sina konstitutioner så att kvinnor kan väljas till verkställande/ledarpositioner, omfattande även medlemskap i synoder
- öppna dörren för kvinnor så att de kan
 - * delta i beslutsfattande, ledarskap och **icke-traditionella**

lekmannauppgifter i kyrkan, och samtidigt

- * arbeta tillsammans med männen och hjälpa *dem* att förstå och gå utanför stereotypa sociala könsroller, göra dem mer aktiva inom områden som traditionellt sköts av kvinnor i kyrkan, i syfte att åstadkomma delaktighet för både kvinnor och män

Kristus kom för att ge liv åt alla. Vi behöver utveckla och praktisera en **teologi** som handlar om rättvisa och makt åt kvinnor, och solidaritet med dem.

Vi anser att **kyrkor, teologer, teologiska högskolor och fakulteter** är skyldiga att tänka om i fråga om teologi, teologisk undervisning, och utformning av ämbetsrollen i ljuset av denna utmaning. Vi tror att de är kallade

- att omtolka skrifterna, att läsa Bibeln med nya ögon för att upptäcka kvinnornas roll som en del av dess huvudbudskap, att upptäcka vad som är befriande och omtolka eller lämna det som är förtryckande
- att tänka om kyrkohistorien tillsammans med kvinnor, och den systematiska teologin, samt alla andra områden av teologin
- att erbjuda dem som studerar teologi tillgång till alternativa teologiska perspektiv, som till exempel olika teologiska kvinnoperspektiv
- att förnya liturgier, till exempel vigselritualer som framställer kvinnor som

mindervärdiga, eller till och med orena, och som tilldelar kvinnor smärre, underordnade och mindervärdiga roller

- att skärskåda sambanden mellan evangeliet och kulturella sedvänjor som förtrycker kvinnor, att erkänna att sådana sedvänjor är emot evangeliet, att reflektera över var och hur evangeliet har makt att kritisera kulturen.

Vi ber **kyrkorna**

- att möjliggöra och underlätta kvinnors tillträde till teologiska studier, och avsiktligt inbjuda kvinnliga professorer att undervisa i teologi

- att bejaka alla former av kyrkliga tjänster som kvinnor är engagerade i, särskilt vigning av kvinnor till diakoner

- att begrunda om det finns något, i deras dogmatik som uttryckligen **förbjuder kvinnor att vigas till präster** och i så fall ta upp till behandling hur man kan utveckla en modern tolkning och samtidigt vara trogen traditionen

- där prästvigning av kvinnor redan förekommer, klart bejaka dem genom att erbjuda möjligheter för dem att utöva yrket, ge praktiskt stöd till församlingarna att acceptera sina kvinnliga präster med glädje och tacksamhet, och i de fall en kvinnlig präst har familj, se till att placeringen tar hänsyn till hela familjens situation.

B. FÖR KYRKORNAS VÄRLDSRÅD

Som vi ser saken, har det ekumeniska årtiondet Kyrkor i solidaritet med kvinnor viktiga konsekvenser för Kyrkornas världsråds självförståelse.

Vi tror att KV är kallat att åter vara en profetisk, etisk och moralisk röst vad gäller kvinnan i kyrka och samhälle, att bevaka debatten om kvinnofrågor, att erbjuda inspiration och ledarskap.

Det tycks emellertid vara så att KV nu befinner sig mitt emellan uppgiften att rapportera var kyrkorna befinner sig just nu i fråga om sin solidaritet med kvinnor, och uppgiften att utmana dem och få dem att bättra sig.

Vi föreslår därför att ett sätt att både vara den profetiska rösten och utmana kyrkorna skulle vara att göra det tydligt att medlemskyrkorna **förväntas** göra allt som står i deras makt för att säkerställa kvinnors fulla deltagande, som ett **etiskt och teologiskt imperativ**.

Undersökningen som nu pågår om Kyrkornas Världsråds gemensamma uppfattning och visioner talar visserligen om ömsesidig redovisningsskyldighet och ansvar vad gäller rasism, sexism, och klasstänkande. Men huvudsakligen koncentrerar den sig på nödvändigheten att kyrkorna håller samman. Vi föreslår att begreppet "hålla samman" innebär att man bekänner sig till attityder av inneslutande. De medlemmar som är uteslutna för närvarande kan då komma med sina gåvor till det ekumeniska bordet, med alla de möjligheter för ekumenisk förnyelse som det erbjuder.

Mer specifikt uppmanar vi **Kyrkornas världsråd**

- att se över kriterier för medlemskap vad gäller förekomsten av våld mot kvinnor, samt kvinnors deltagande i kyrkans liv

- att försäkra sig om lika många män som kvinnor i beslutsfattande instanser, och konferenser som arrangeras av någon avdelning inom KV, fram till 1998 års generalförsamling och längre fram

- att försäkra sig om att kvinnor erbjuds de fördelar det har att få de

lekmannautbildningar som stöds av KV, särskilt de vid Bossey. Vi föreslår att KV anordnar en debatt om hur långt medlemskyrkorna kommit i fråga om prästvigning av kvinnor. Vi anser att KV bör erbjuda möjligheter för en dialog om olika metoder att göra teologi. KV bör starta en ny fas inom studien Gemenskapen av kvinnor och män i kyrkan på församlingsnivå, med fokus riktat på bibliska och teologiska uppfattningar om ämnen som gemenskap, våld, rättvisa.

- att betona att evangeliet är grunden för kritik av förekommande kulturellt sanktionerade orättvisor och våld mot kvinnor. Vi hoppas att KV kan stödja produktionen av utbildningsmaterial för församlingar om våld inom familjen. Detta material skulle kunna vara till god hjälp för kyrkorna med att hjälpa männen att diskutera manligt våld och manlig sexualitet
- att fortsätta och stärka arbetet med kvinnoprogrammen, arbetet med kvinnor och ekonomiska orättvisor, och programmet för Kvinnor under rasism
- att särskilt uppmärksamma de unga kvinnornas nätverk
- att granska de regionala grupperna, samtalen etcetera för att försäkra sig om kvinnors fulla deltagande. Vi erinrar oss att KVs konferenser för resursfördelning rekommenderade att 50% av det ekonomiska stödet skulle gå till kvinnocentrerade projekt, och tillade en appell att 50% av stipendierna skulle öronmärkas för kvinnor. Vidare uppmanar vi KV att fortsätta att särskilt uppmärksamma kvinnornas situation i krig och undantagstillstånd, samt till kvinnor som är flyktingar eller invandrare.

DET EKUMENISKA KVINNOÅRTIONDET
"KYRKOR I SOLIDARITET MED KVINNOR"
(1988-1998)

1. Rapport från besök i medlemskyrkor 1994-96 av
Kyrkornas Världsråds besöksgrupper..... sid 1
2. Rapport från Kyrkornas Världsråds
besöksgrupp i Sverigesid 53

Rapporten kan beställas från
Sveriges Kristna Råd, Box 1764,
111 87 Stockholm